

KONYA

HALKEVİ AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

- Haçlı seferleri esnasında Türklerin gösterdikleri
kahramanlıklar NACİ FİKRET BAŞTAK
- Konya şehrinin aslı aranırken ERNEST MAMBURİ
- Kuru kafa kimdir ? M. EKEN
- Şimalî Anadolu. M. NİYAZİ ERENBİLGE
- Mevleviler Şehri Konya SAİT SUNGUR
- Konya Vilâyetinde Türkmenler MEMDUH YAVUZ SÜSLÜ
- Anadolu'nun İktisadî Tarihi NACİ FİKRET BAŞTAK
- Âşık Çaloğlu İ. ACZİ KENDİ
- Konya AŞIK FEZALİ
- Nasrattın Hoca'nın İstanbul'da medfun torunları . . . SAİT SUNGUR
- 1 Konya'da «Kutlu Melik Hatun» darülhüffazına dar bir
vakfiye ve (Şeyh Siracüddin Ürmevî) hakkında birkaç söz. M. M. KOMAN
- İstanbul mezar taşı kitabeleri ve Kabristan edebiyatı . SAİT SUNGUR
- Karaman muhitinin hayvanlara ait Ata Sözleri . A. ŞÜKRÜ ÇİLOĞLU

K O N Y A

(AYDA BİR ÇIKAR)

Neşredilmek üzere gönderilecek yazılar tek tabaka kâğıdın bir tarafına DAKTİLO yahud okunaklı Türk harfleriyle yazılır, yazı sahibi tarafından kontrol edildikten sonra muvazzah adres ilâvesiyle imzalanarak yollanırsa, isim iltibasına, imlâ ve mürettip hatasından şikâyeteye sebep kalmaz.

İlmî münakaşalara, tenkitlere (fikir olgunluğunuz için) bol bol yerimiz vardır.

Şahısların behemehal muhterem tutulması prensipimizdir.

Mecmuada çıkan yazıların imzalı asılları geri verilmez, saklanır.

Mecmuayı ilgilendiren bütün evrak :

«KONYA»

Halkevi «MECMUA»

KONYA

adresine yollanmalıdır.

— Muhabir Âzalarımızdan rica —

Çok eski devirlerle Selçuk, Karaman, Osman oğulları V. S. ye âid : Vakfiye, berat, şer'î mahkeme sicilli, ferman; han, hamam, cami, kervansaray, imâret, medrese, türbe, çeşme, kale, köprü kitabeleri; mezar taşı yazıları'nın tashihli örneklerle bina harabele-
rinin, mümkünse, evvelki ve bu günkü durumlarını gösteren foto-
grafilerini;

Kasaba ve köylerde Türk âdet ve an'anelerinden (sosyal yardımla yurd ve yurddaş severliğe örnek olan) İmecilere, Askere gidenlerin uğurlanmalarına, askerden bilhassa harp'den dönen Gazilerin köy sancaklariyle karşılanmalarına, bunlardan şehit düşen arkadaşları-
nın ev ve aileleri önünde aldıkları vaziyetlere;

Silâhla nişan, ok, cirid, ata binme, at bakma, güreş, sürek avı, kılıç, meç ve emsâli sporlara;

Eski kıyafetlerle : Kadın erkek bir arada, ayrı ayrı, kılıç kalkan; yerine göre, saz, davul, zurna ile oynanan Türk oyunlarına; türkülerinin güfte ve bestelerine;

Düğün dâvetlerine, gelin güveyi alaylarına ve bunlara yapılan yardımlara;

Masallara, bayramlarda seyranlarda, toplantılarda eğlencilerde söylenen maniler, koşmalara;

HÜLÂSA

Yaradıldığındanberi, Türke, Türklüğe, Türklükle ilgililere mahsus olduğu halde : kenarda köşede kalmış, yarım yanlış ortaya atılmış bütün malûmatı; Hatırlatanın, hangi kitapta yazılı bulunduğu, kitabın tarihi - yazarının ismi - nerde bulunduğu - yazmamı basmamı olduğunu; tafsilen bildirecek kıymetli yazılarınızı bekliyoruz.

Bu yazı ve resimler - muvaffakiyet derecesine göre - Konya - yahut - Ekekon - da neşredilecektir.

K O N Y A

HALKEVİ AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

YIL : VII

II. KÂNUN 1943

SAYI : 51

HAÇLI SEFERLERİ ESNASINDA TÜRKLERİN GÖSTERDİKLERİ KAHRAMANLIKLAR

Michaud'nun "Histoire des Croisades,, isimli eserinden.

Çeviren :

NACİ FİKRET BAŞTAK

(Baştarafları Bundan Evvelki Sayılardadır)

Haçlıların zafer sarhoşluğu, onları, kendilerinin Frenklerle müşterek menşe'den olduklarını söyliyerek öğünen mağlûpların şecaat ve cesaretlerini kabul ve itiraf etmekten men' etmemiştir. (1) Onlarla muasır olup Türk'lerin hamaset ve besaletlerini methetmiş olan müverrihler şunu da ilâve ediyorlar ki: Haçlılarla, her hususta, mukayese olunabil-
mek için, Türk'lerde eksik olan şey Hristiyan olmamalarıdır. O zama-
nın Vekayinüvislerinden Tudebode safdilane bir surette şunları yazıyor :
«Eğer Müslümanlar İsa'ya iymanda sağlam olsalardı, eğer onlar eka-
nim-i selaseyi teşkil eden üç şahsiyetten birinin bir bakireden doğdu-
ğunu, eza ve cefa ve şahadete duçar olduğunu, sonra tekrar dirildiğini,
aynı surette hem gökte ve hem yerde hükümrân olduğunu, ve nihayet
insanları tesliye için ruh-ül-kudsu gönderdiğini tanımış olsalardı, harpte
en cesur, en tedbirli, en mahir onlar olurdu, ve hiç bir kavim onlarla
ölçülemezdi.» Zaten Haçlıların, düşmanları hakkında yüksek bir fikre

(1) - Baudri : Bibliothèque des Croisades, part, 1.

malik olduklarını şu da isbat eder ki onlar muzafferiyetlerini bir mucizeye atfetmişlerdir. Robert diyor ki: «Bu vak'ayı zekâ gözleriyle nazarı dikkat ve itibare almak isteyen kimse onu yüksek sitayişlerle tanıyacaktır, Allah işlerinde daima hayraniyete şayandır.» Aix'li Albert diyor ki: «Kâfirler [maksadı müslümanlardır.] muharebeden iki gün sonra, kendilerini hiç bir kimse takip etmediği halde, hâlâ kaçıyorlardı, meğer ki bizzat Allah takip etsin.» Ve ilâve ediliyordu: «Hıristiyanların saflarında Saint George ve Saint Demetrius'un harp ettikleri görülmüş idi. Obir taraftan, Müslüman'lar da Latin'lerin gösterdikleri cesarete az hayran olmamışlardı; Sultan Kılıç Arslan, firarından dolayı kendisini ta'yip eden Araplara şöyle diyordu: «Siz Frenkleri tanımazsınız; onların cesaretlerini tecrübe etmediniz: o asla insanî bir kuvvet değildir, ya semavî yahut da şeytanîdir.» (*)

Haçlılar, Küçük Asya'nın yollarını kendilerine açan bir muzafferiyetten dolayı birbirlerini tebrik ederlerken, Hıristiyanlarla boy ölçüşmeğe cesaret edemiyen İznik Sultanı, müdafaa edemediği memleketi yağmaya tasaddî ediyordu. Ordusunun döküntülerinin başında olduğu ve kendisine iltihak etmiş olan onbin Arap ile beraber Haçlılardan daha ileriye geçti ve kendi vilâyetlerini yağma ve tahrip etti. Türkler, evleri yakıyor, şehirleri, kasabaları ve kiliseleri yağma ediyorlardı. Rumların kadınlarını ve çocuklarını beraberlerinde götürüyor ve bunları rehin olarak muhafaza ediyorlardı. İşte bu suretledir ki her şey ateşe verilmiş ve her taraf ıssız bir hale getirilmişti.

3 Temmuzda, Haçlılar tekrar yola koyulduklarında, artık birbirlerinden ayrılmamağa karar verdiler. Bu karar, onları her türlü baskına karşı muhafaza ediyor, fakat, adetçe pek çok olan bir orduyu, Türkler tarafından yağma ve tahrip edilmiş olan bir memlekette, açlık ve sefaletten helâk olmağa maruz bulunduruyordu. Hıristiyanlar Gorgoni vadisini terkettikten sonra, bugün (Eskişehir) denilen Dorylée ovasına girdiler. Onlar burada, ıssız kırlardan başka bir şey bulmadılar, ve yaşayabilmek için ellerine geçen, yabancı nebatların kökleriyle düşmanın orağından kurtulmuş başaklardan başka bir şey olmamıştı. Su ve yemin fıkdanı ordu-daki atlardan pek çoğunun telef olmasını intaç etmiştir. Piyadeleri istihkar eden Hıristiyanların kısmı ekseri, onlar gibi, yaya olarak yürümeğe ve silâhlarını kendileri taşımağa mecbur oldular, ki yalnız bunların ağırlığı onları son derecede yorgun ve bitkin bir hale getirmeğe kâfi idi; işte bu sıralarda Hıristiyan ordusu garip bir manzara arz ediyordu: Bir takım Şövalye'lerin eşekler ve öküzler üzerine binmiş oldukları halde, askerlerinin başında ileriledikleri görüldü. Koçlar, keçiler, domuzlar, köpekler, velhasıl tesadüf edebildikleri her hayvan üzerine, pek çoğu yollarda bırakılmış olan yükleri yüklettiler.

O sırada Haçlılar, Phrygia'nın, mütekaddimin tarafından «Yanık Frikya = Phrygie Brûlée» denilen kısmını geçiyorlardı. Bugün Kütahya denilen kadim Cotyléum [doğrusu Cotiaion'dur. N. F. B.] ile, zamanımız

(*) — Rahib Robert'in Sultana atf ve isnat ettiği şayanı dikkat nutka bakınız: Bibliothèque des Croisades part, 1.

seyyahları tarafından şayanı dikkat harabeleri tavsif ve tasvir edilmiş olan kadim Esanos yahut Azania şehrini sağlarında bırakmışlardır. Hıristiyanlar, Pisidya'nın merkezi olan Antiochette'e varmadan evvel, kadim Isaurie (Taşlık Isavriya = Isauria trachea) dan geçtiler. [Burada bir yapışıklık vardır; Mütekaddiminin Isauria dedikleri yer bizim şimdiki Bozkır ve Hadım kazalarının işgal ettiği sahadır; burası Pisidya'nın çok şarkı cenubisindedir. Ve buraya gelmeden evvel Pisidya'yı ve onun merkezi olan Antiochette (yahut Antiochia ad Pisidia) yani şimdiki Yalavacı geçmek lâzımdır. N. F. B.] Vakayinameler, Haçlıların Eskişehir = Dorylée den Yalavaç = Antiochette'e kadar duçar oldukları ıztıraplar ve sefaletlerin tafsilâtı ile doludur. Hıristiyanlar bu yürüyüş esnasında susuzluğun tüyler ürpertici bütün dehşetlerine duçar olmuşlardır; en gürbüz askerler bu müthiş âfete mukavemet edemiyorlardı. Sur = Tyr) lu Guillaume bize diyor ki: yalnız bir günde beşyüz kişi helâk olmuştur. Müverrihlerin dediklerine göre, yakıp kavurucu bir kırım ortasında kadınların vaktinden evvel vaz'ı haml ettikleri görülmüştür; diğer bir takım kadınların artık emziremedikleri çocuklarının yambaşında, feryat ve figanlarla ölmü istedikleri, ve elem ve ıztırabın şiddeti içinde, çırılçıplak oldukları halde bütün bir ordu halkının muvacehesinde yerlerde yuvarlandıkları görülmüyordu. Vakayinüvisler, hikâyeleri içinde, şunu söylemeği de unutmuyorlar ki, Şövalyelerin Asya seferinde beraberlerinde getirdikleri toğanlar ve diğer av kuşlarının hemen hepsi de kavurucu bir sema altında, helâk olmuşlardır. Haçlılar vaktile Allahın, çölde, müntahap kavmı için icra ettiği mucizeyi tekrar göstermesini beyhude yere tezarru ve istirham ettiler. Frikya = Phrygia'nın gayri münbit vadileri birçok güller, onların yalvarmalarile, onların feryat ve figanlarıyla, ve belki de onların söğüp saymalarile tanin endaz olmuştur. Bu tutuşmuş memleketin ortasında, bir keşifte bulundular ki bu, orduyu kurtarabilirdi; fakat bu, onlar için susuzluğun dehşeti derecesinde meş'um olmuştur: Haçlıları takip etmekte olan köpekler, efendilerini bırakmışlar, ve bir kaynak aramak için, ovalara ve dağlara dağılmışlardı. Birgün, onların, kılları ıslak bir toz ile örtülü oldukları halde, ordugâha avdet ettikleri görüldü, ve onların suyu bulmuş olduklarına hükmolundu: Bir kaç asker onları takip ettiler ve bir çay buldular. Bütün ordu, cemaat halinde oraya hücum ettiler; harareten ve susuzluktan bitkin bir hale gelmiş olan Haçlılar suya atıldılar, ve ihtiyatsızca teskin-i atş eylediler. Bunların üçyüzden fazlası, hemen anı bir surette ölmüştür; diğer pek çoğu ağır surette hasta düştüler, ve yollarına devam edemediler.

Bu çaya bir isim vermek için elimizde vesaik yoktur. Aix'li Albert, Hıristiyan ordusunun yürüyüşünü tasvir ederken «Kara Dağlar» denilen dağlardan bahsetmektedir ki, Haçlılar bir gece bunların tepesinden geçmişlerdir. Aynı Vakayinüvis, Malabyumas denilen bir vadiyi zikrediyor ki, dar boğazlarla dolu olan bu vadiyi Hıristiyanlar, Kara Dağları aştıktan sonra geçmişlerdir. Dorylée'nin Antiochette'e olan uzaklığı, şimalden cenuba doğru, takriben kırk fersahtır; Vakayinüvisler, bu mesafeyi katetmek için, Haçlıların kaç gün geçirdiklerinden asla bahsetmiyorlar;

fakat şüphesizdir ki bu zahmetli ve çetin seyahat sür'atle ikmal edilmiştir.

Nihayet ordu, Antiochette'in önüne vardı, ve şehir, kendilerine kapılarını açtı. Bu şehir içerisinde çayırliklar, çaylar ve ormanlar bulunan bir arazinin ortasında kâin idi. Mütebessim ve münbit bir memleketin manzarası, Hristiyanları birkaç gün istirahatata davet etti, ve onlara çektikleri sıkıntıları derhal unutturdu. (Akşehir) memleketi (bu, kadim Antiochette'in Türkçe ismidir.) Haçlılar zamanında olduğu gibi bugün hâlâ ormanlarla mesturdur. [Burada yine bir yanlışlık vardır. Antiochette yani (Küçük Antakya) sözile müellifi kadim Antiochia ad Pisidia'yı kast ediyor ki bunun harabeleri de Akşehir'de değil (Yalavac) in yarım saat civarında keşfolunmuştur; fakat madamki Haçlıların vardıkları yerin Türklerce ismi (Akşehir) olduğu tasrih olunuyor; bundan şu anlaşılıyor ki Haçlılar ve onların Vakayinüvisleri (Akşehir) i kadim Antiochia zan etmişlerdir. N. F. B.]

Haçlıların hareketlerinin ve zaferlerinin velvelesi, bütün civar memleketlere yayılmıştı. Onlara muavenetlerini arz ve itaat yemini etmek için karşılara murahhaslar gönderiyorlardı. O vakit, kendilerinin isimlerini ve mevkii coğrafilerini bilmedikleri birçok hıttaların sahibi olduklarını gördüler. Haçlıların kısmı âzamı, tahtı itaata almış oldukları vilâyetlerin İskender'in ve Roma'nın ordularını görmüş olduklarını, ve bu vilâyetlerin sakinleri olan Rum'ların, ikinci Brennus zamanında, İllirya = İlyria'dan ve Tuna kıyılarından kalkarak Bosfor'u geçip ve (Ereğli = Héraclée) şehrini yağma ettikten sonra, Kızılırmak = Halys kenarlarında bir müstemleke tesis etmiş olan Gauloi'lerin neslinden geldiklerini bilmekten uzak bulunuyorlardı. Yeni fatihler, zamanı kadimin izlerini ve eserlerini aramaksızın, yalnız mesihin düşmanlarını mağlûp etmeği düşünüyor, ve diğer hiç bir fikre malik bulunmıyorlardı. Hemen tamamen Hristiyan olan Küçük Asya ahalisi, her yerde onların ilerilemesini teshil ediyorlardı; onların yaklaşması üzerine Müslümanların ribka-i hakimiyetlerinden kurtulmuş olan şehirlerin kısmı âzamı, onları halaskârlar gibi selâmlıyorlardı. Akşehir'deki ikametleri esnasında, fütuhattan mütevellit meserretleri en meşhur reislerinden ikisini kaybetmek korkusu ile bir an için haleldar olmuştur. Toulouse kontu Raymond tehlikeli bir surette hasta düştü. Hayatından ümit kesildiği cihetle, daha şimdiden kül üzerine uzatılmıştı, Orange piskoposu başı ucunda, halî ihtizarda bulunurlara mahsus duaları okuyordu; işte o sırada bir Sakson kontu gelerek Raymond'un bu hastalıktan ölmeyeceğini ve çünkü Saint Gilles'in duaları sayesinde, onunla ölüm arasında bir mütareke istihsal olunduğunu haber vermişti. Tyr'li Guillanme diyor ki: «Bu sözler, bütün orada hazır bulunanların ümitlerini iade etti, ve müteakiben Raymond kendisini ordu efradına gösterdi ve onlar da onun şifa bulmasını bir mucize gibi tebail ettiler.

Yine o sırada, birgün bir ormanda yolunu şaşırmış olan Godefroy, bir ayı tarafından hücumla maruz kalan bir askeri müdafaa ederken en büyük tehlikeye maruz kalmıştı. Her ne kadar vahşi hayvana galebe etmişse de şu kadar varki uylugundan yaralanmış ve bütün kanını zayı etmiş

olduğu cihetle, ölüm halinde Haçlıların ordugâhına girebilmişti. Bir muharebenin kaybedilmesi, o esnada Hristiyanların gözleri önünde arzı vücut eden bu müellim manzaradan daha az ye'is ve fütur husule getirecekti. Her Haçlı göz yaşları döküyor, ve Godefroy'nın yaşaması için Allaha yalvarıyorlardı. Yara tehlikeli bulunmadı; fakat kan zayı ederek zayıflamış olması hasebile Bouillon dükası iadei kuvvet edemiyerek uzun zaman kaldı. Toulouse kontu da, onun gibi, uzun bir nakahat devri geçirdi, ve her ikisi de, birçok haftalar, ordunun arkasından kendilerini bir teskere içinde taşıtmaya mecbur oldular.

Haçlılar ordusunu daha büyük felâketler tehdit ediyordu. O vakta kadar aralarında sulh ve m. salemet hüküm sürmüş ve kuvvetlerini ittihat teşkil etmişti. Birdenbire bazı rüesa arasında ihtilâf baş gösterdi ve tek mil orduyu sarmak üzere bulundu. Godefroy'nın kardaşı Baudouin ve Tancrede, birisi, bir fırka Filamand cengâverlerinin, diğeri İtalyan askerlerinden müteşekkil bir fırkanın başlarında oldukları halde, gerek düşman fırkalarını dağıtmak, gerekse memleketin Hristiyanlarını himaye ile onlardan muavenet ve yiyecek istihsal etmek için keşfe gönderildiler. Bunlar evvel emirde Konya = Iconium şehrine kadar ilerilediler; fakat hiç düşmana rast gelmedikleri ve memleketi terkedilmiş buldukları cihetle, deniz kenarına doğru istikamet aldılar ve Taurus dağlarını geçtiler. Önce hareket eden Tancrede, hiç bir maniaya uğramaksızın, denize üç saat mesafede ve bir ovada Kidnos = Cydnos ırmağının kenarında kâin olup bugün Tarsus denilen ve Saint Paul'un vatani olan Tarse şehrinin surları dibine vardılar. Mumailleth ağleb ihtimale göre, Tarsus'a onaltı saat mesafede kâin olup Gülek boğazı namile maruf olan geçit vasıtasile Toroslardan çıkmıştır: Aix'li Albert bu geçidi «Yudanın kapısı = porte de judas» tesmiye eder; mumailleth, Tarsus'tan bu kapıya götüren vadiye Butrente ismini veriyor. Tarsus şehrini müdafaa vazifesile mükellef olan Türkler, surları üzerine Hristiyanların bayrağını çekmeğe muvafakat, ve yardım görmedikleri takdirde teslim olacaklarını vadettiler. Ahaliden ve müstahfız askerlerden vaitler almış olan Tancrede, şehrin kapılarında ordugâhını kurduğu esnada Baudouin'in kumandasındaki fırkanın geldiğini gördü. Godefroy'nın kardaşı ve fırkası, Tauros'un ıssızlıkları içinde yollarını kaybetmişler ve üç gün süren körkörüne ve meşakkatli bir yürüyüşten sonra, tesadüf onları bir dağın zirvesi üzerine sevk etmiş, ve muharipler oradan, Tarsus'un surları önünde kurulmuş olan çadırları görebilmişlerdir: Bu dağ, garpten şarka doğru uzanan Tauros'ların, Tarsus'un şimalinde ve ona az bir mesafede kâin bir kolu olmalıdır. Haçlıların her iki müfrezesi, tekrar birleşmiş olmalarından dolayı birbirlerini tebrik ve o kadar çok şevk ve sürur ile derağuş ettiler, halbuki uzaktan birbirlerini düşman zannetmişlerdi.

[Buradan aşağıya René Grousset'nin Histoire des Croisades'ından bir iki sahife ilâve edeceğim. N. F. B.]

«Haçlılar, Eskişehir = Dorylée'in yakınında ve (Porsak - Porsuk) çayı kenarlarında iki gün istirahat ettikten sonra, Temmuzun dördüncü günü Frikyia = Phrygia içinden cenubu şarkî istikametindeki yürüyüşlerine

tekrar başladılar. Türkler onların önlerinde boşluk vücuda getirmişlerdi. Dorylée'den Polybotos (Bolvadin) e kadar olan yol, vahşi bir bozkırı takip ediyordu ki buradan geçiş (Emir Dağı) nın yahut (Keşir [Keşiş demek istiyor] Dağı) nın garbe doğru uzanmış olan kollarile daha müşkil bir hale gelmişti. Polybotos'den sonra, Lycaonia'nın kapalı havzasına girilir ki, burasının merkezi tuzlu çöl ile aşındırılmış ve bazı nâdir seller, şimali şarkideki (Tuz gölü) ve cenubu garbideki (Eğirdir) ve (Beyşehir) gölleri gibi akıntısı olmıyan tuzlu bataklıklarda kaybolmakta bulunmuşlardır. [Burada da yanlışlık vardır: Zikrolunan göllerden yalnız (Tuzlu gölü) nün suyu tuzlu olup diğer ikisi yani (Eğirdir) ve (Beyşehir) göllerinin suları hem tatlı, hem de hatta bir dereceye kadar lezizdir. Eski Konya vilâyeti hududu dahilinde olup ta suyu tatlı olmıyanlar yalnız (Burdur) gölü ile onun yanındaki (Acı göl) dır. N. F. B.]

Polybotos (Bolvadin) den Philomelion [Akşehir] e kadar Haçlılar, bugün Anadolu demiryolunun yaptığı gibi. (Sultan Dağı) nın şarkî kolları boyunca ilerilediler; eğer Bréhier ile beraber dikkat edilirse buradan geçiş ziyadesile meşakkatli olmuştur; zira onlar bu hattı seyahatı Temmuz ayının tam ortasında, yazın vasatî derecesi harareti yirmi altıya çıkan ve su bahsinde bir takım bataklıklar ile tuzlu gölcüklerden başka bir şey bulunmıyan bir memlekette takip etmişlerdir. İsmi meçhul Ehli Salip müverrihi diyor ki: «Çölleri içinde ve sudan mahrum ve içinde oturulamaz bir arazide Türkleri takip ediyorduk, ki buradan sağ olarak çıkmak için zahmet çektik. Açlık ve susuzluk bizi her taraftan sıkıştırıyordu; ve ellerimizle koparıp sürtüştürdüğümüz dikenler (Brehye: Fıravun inciri = Cactus ve Sarı sabır = alois olarak nev'ini tayin ediyor) den başka yiyecek bir şey bulamıyorduk. [Fakat burada da yine hata var: çünkü Anadolu'nun bu kısımlarında Fıravun inciri ve Sarı sabır bulunmaz, bunlar ancak Kilikya'da bulunur. N. F. B.] Atlarımızın büyük bir kısmı orada ölmüştür. Binek hayvanatının fiktanından dolayı, muharebe atı yerine öküzleri kullanıyorduk, ve bu son derecede zaruret ve ihtiyaç içinde keçiler, koyunlar ve köpekler yüklerimizi taşımak için kullanılmışlardı.»

«Haçlılar (İkonium) ve Kappadokya'da :

«Nihayet, Tyriaion (İlgın) ve Laodicée (Ladik) ten sonra, ordu, daha münbit bir mıntakaya, İkonium, şimdiki Konya nahiyesine girdi ki, orada süvariler, hayvanlarına iadei sıhhat ve kuvvet ettirebilmek için muktazi otlakları buldular (takriben 15 Ağustos 1097) Selçukîlerin (İkonium) un müdafaasını düşünmüş oldukları görünmüyor. Eskişehir'deki felâketinden beri, ta'biyesi, boşluk husule getirmekten ibaret olan, Kılıç Arslan, cezrî usulü veçhile, şehri tahliye ettirdi; bunu bize (Frankların Vekayii=Gesta Francorum) ve Tyr'li Guillaume şu suretle tasvir ediyorlar: «Hristiyanlar Licoine [Konya] şehrini boşaltılmış buldukları gibi, geldikleri diğer şehirlerin büyük bir kısmı da böyle idi.» Bu kadim belde de iadei kuvvet ve sıhhat edeceklerini zanneden Haçlılar orada ne ahali, ne de hiç bir gûna erzak bulamadılar. Bununla beraber (Vekayî'=

Gesta) şu ciheti meydana çıkarıyor ki bu havalide mensup olup şehirde kalmış veyahut sonradan meydana çıkmış birkaç Ermeni, Haçlılara yardım etmişler ve bilhassa onlara, (İkonium) ile Ereğli = Héraclée = Kybistra arasında uzanan çölü geçmek için su tulumları götürmelerini tavsiye etmişlerdir; bu çöl ancak (Çarşamba Çayı) ile inkıtaa uğramaktadır ki Haçlı ordusu burada iki gün tevakkuf etmiştir. Ereğlinin önünde Selçukîler son bir defa daha Haçlıların ilerilemesine karşı durmaya tesaddî ettiler. Berikiler daha evvel davrandılar ve Selçukîleri yeniden kaçırttılar. Bunu müteakip Haçlılar, Ereğli'de Eylülün 10 undan 13 üne kadar dört gün istirahat ettiler, sonra birbirinden ayrıldılar. Tancrede ile Godefroy de Bouillon'un Kardaşı Baudouin de Boulogne 1097 senesi Eylülünün 14 üne doğru, diğer Baronlardan ayrıldılar, ve doğrudan doğruya cenuba; Kilikya'ya doğru istikamet aldılar. Podandos [Şimdiki Bozantı] dan hareketle, Kilikya toroslarını anti toroslardan ayıran Kilikya Kapıları = Pyles Cilicienne [Külek Boğazı] nı aştılar, ve Tarsus ovasına indiler. Bu noktada yaptıkları işleri daha sonra mütalaa edeceğiz.

— Devam edecek —

NOT: 5 inci sayfanın 30 uncu satırındaki (ve yardım görmedikleri takdirde....) cümlesi aynendir.

«Mecmua»

49 uncu sayımızda Remzi Oğuz Arık'ın Alâeddin Tepesi üzerine bir yazısı Halkevleri dergisi Ülkü'den alınarak aynen neşredilmişti. Bu sayımıza da aynı mevzu üzerine Ulus gazetesinde çıkan Galatasaray lisesi profesörlerinden ERNEST MAMBUR'nin yazısını koyduk. Bu hususdaki fikirlerimizi diğer nushamızda biz de yazacağız.

“Mecmua,”

Konya şehrinin aslı aranırken

Tarihçiler ve Arkeologlar, Konya şehrinin aslını uzun zamandanberi araştırıyorlar, ve bunu araştırırken, Alâettin tepesi denen ve şehrin şimal batısında bulunan sun'î tepeyi gözönünde bulunduruyorlardı.

Anadolunun uzak zamanlarına gidilecek ve Konya şehrinin eski İconium'un yerinde bulunduğu kabul edilecek olursa, eski Frikya'da bulunan bu şehir hakkında söylenen ilk söze Persée efsanesinde rastlanır. Persée Agrien bir kahramandır, ve Jüpiter ile Danae'nin oğludur. Bu kahraman Gorgon denen üç devden fani olan yani öldürülebilen Méduse'nün başını aramış, nihayet ele geçirerek bu başı kalkanının ortasını süslesin diye Athena'ya vermiştir.

Persée, Lycaonie, (Likaonya) dan geçerken, bilinmiyen bir kasabada durdu ve Méduse'nün başını bir sütuna astı; bunun üzerine bu kasaba İconium, (İkonyom) yani Tasvir şehri veyahut Timsal şehri adını aldı.

İsa'nın doğumundan önce 401 yılında Artaxerxès e karşı savaş eden Yunanlı Syrus'un kumandasındaki Yunan yardımcı ordusu bu şehirde az bir zaman için oturmuştu; işte İkonyom'un hakiki tarihi bununla başlar.

Bilindiği üzere Cunaxa muharebesinde Cyrus öldü, Yunan ordusu Xénophon'un komutası altında Yunanistan'a doğru çekildi. Bu çekiliş tarihinde «onbinlerin kaçı» diye anılır.

Büyük İskender, İsa'nın doğumundan önce 333 yılında Dara'ya ve İranlılara karşı yaptığı seferde İkonyom şehrinde birkaç gün istirahat etti.

Romalılar zamanında bu şehir Asya vilâyeti, içinde bulunuyordu. Çiçeron bu şehirde birkaç ay oturmuştu. Strabon, İkonyom şehrini münbit bir bölgede, Lycaonie'nin şimalinde kalabalık nüfuslu küçük bir şehir diye anar.

İmparator Klod (Claude) zamanında (İsa'dan sonra 41 - 45 tarihinde) bu şehir Colonia Claudiana İconiensium adıyla anılırdı. Hadrian (İsa'dan sonra 117-138) zamanında Colonia telia Hadriana dendi. Trajan zamanında (İsadan önce 98 - 117) de İconium büyük bir önem kazanmıştı. Burası bir çok Yahudileri ve Yunanlıları barındırıyordu.

Havarîlerin yaptıkları işlerden bahseden kitaplar, Sen Paul ile Barnabé'nin Pisidya Antakya'sı denen şimdiki Yalvaç şehrinden yahudiler tarafından kovulduklarını, İconium'a geldiklerini, yahudi tapınaklarında vaizler vererek Anadolu'nun ilk hristiyan kiliselerinden birini bu şehirde kurduklarını yazar. Oraya birçok yeni hristiyan olan insanlar gider, ve derhal İconium şehri bir patriklik unvanını alır, ve Lycaonie'nin başlıca on dört şehrine sözünü geçirmeye başlar.

Bizans devrinde İkonyom şehri de yavaş yavaş ehemmiyetinden kaybettili. Arapların yedinci ve sekizinci yüzyıllarda İstanbul'a karşı yaptıkları seferlerde bu şehir zapt ve yağma edildi. Sonra, Emeviye halifesi birinci Velid zamanında geçici olmak üzere Emevîlerin hudutlarına katıldı.

Fakat 29 Ağustos 1071 de Malazgirt meydan muharebesinde büyük Selçukî Sultanı Alp Arslan Roma imparatoru Romen Diyojen'i mağlûp ettikten sonra bütün doğu ve Orta Anadolu Alp Arslan'ın generalleri tarafından zaptedildi.

Kafkasya Türklerinden Kutulmuş oğlu Süleyman 1073 yılında İconium şehrine yerleşti, orayı hükûmet merkezi yaptı ve ismi Konya oldu.

Konya, Selçuk sultanları idaresinde, ve Celâlettini Rumî ile onun ahfadının tasavvufî tesiri altında, bir şan, ve yüksek medeniyet devri gördü. Bu şehir, Selçuk imparatorluğunun bütün toprakları gibi büyük âbidelerle bezendi. Fakat aynı zamanda tehlikeli zamanlar da geçirdi. Daha imparatorluğun başlangıcında, birinci Kılıç Arslan Godefroi de Bouillon ve Bohémond komutasındaki haçlı ordularıyla çarpıştı. Dorylée (Eskişehir) savaşından sonra bu haçlı komutanlar 1097 yılında Konya şehrinin yakınlarından geçtiler. Bu şehir, geçici olarak terkedilmiş ve merkez İznik olmuştu.

Hemen hemen yüz yıl sonra, 1189 da da Frédéric Barberousse ve üçüncü Haçlı ordusu askerleri inatçı döğüşlerden sonra Konya şehrini zaptettiler, fakat kalenin önünde başarı gösteremediler. İzzettin Kılıçarslan II sulh yaptı ve haçlılar sükûnetle Toroslara geçtiler.

Hiç şüphe yoktur ki, en büyük Selçuk sultanlarından biri birinci Alâettin Keykubat'tır. Alâettin, sekiz sene Malatya'da esir kaldıktan sonra 1219 dan 1236 yılına kadar hükümdarlık yaptı, Daha hükümdar olur olmaz, kendisinden bir yıl önce, 1218 yılında İzzettin Keykâvus tarafından inşasına başlatılmış olan camiin yapılmasını bitirdi. Ve bu camiin şimalindeki köşkü yaptırdı.

Cami, Şamlı mimar Mehmet bin Kaulan'ın eseridir. Fakat köşkün seramik tezyinatı bir İran'lı dekoratörün olmalıdır.

Tam birinci Alâettin Keykubat'ın hükümdarlık zamanının sonlarına doğru, Moğollar batıya doğru mukavemet edilemez bir basıncı yaparak Türkistan'ı ve İran'ı istilâya başlamışlardı. Bu bölgedeki aydın Türk ve İran dünyasının büyük bir parçasındaki dekoratörler, seramikçiler, renk sanatkârları, hakkâklar Moğollara köle olmaktansa kaçmayı üstün tutmuşlardı. Birçokları, İran, Suriye ve rumen (Konya) Selçukî beylerinin

saraylarına girdiler, yahut onların memleketlerine yerleştiler. Moğollar harpte üstün çıkarak ilerledikçe, çıkış da artıyordu.

Birinci Alâettin Keykubat'tan sonra hükümdar olan oğlu ikinci Gıyasettin Keyhusrev 1243 te Moğollara yenildi. Tokat ve Kayseri istilâ edildi ve hükümdar mecburî olarak ve sıkıntı içinde kalarak barış yaptı, boyun büktü ve yıllık bir vergi vermiye razı oldu. Bu yarım egemenlik içinde de, Selçuk imparatorluğu ve idare merkezi âbidelerle süslenmekte gene devam etti. Konya'da, Sırçal medresesi 1242-1243 yıllarında, Karatay medresesi 1251 de, Sahip Ata camii 1258 de, İnce Minare 1279 da yapılmıştır. 1308 de, Moğol Hanı Gazan Han Konya'yı zaptetti ve son sultan ikinci Mehmet ile onun babası üçüncü Keykubat'ı boğdurdu. 235 yıllık bir ömründen sonra Selçuk imparatorluğunun toprakları İlhanlıların idaresine geçti.

Yüz yıl kadar önce, Charles Texier ve Von Moltke, daha sonra Hamilton ve de Laborde Konya'ya uğradılar. Birinci Alâettin Keykubat tarafından Konya şehrinin etrafında 1221 yılında yaptırılmış ve yüz sekiz kule ile techiz edilmiş kuvvetli surları gördüler. Alâettin'in Sivas'ta yaptırdığı surlar da, aynı tarihlerde ziyaret olundu.

Huart, bize İbni Bibi'yi tercüme ederken Alâeddin Keykubat'ın masrafı kendisine ait olmak üzere birçok ehemmiyetli kuleler gibi, şehir için dört tane büyük kapı yaptırdığını söyler. Diğer yapılar, kabile reislerine havale edilmiştir; ve bu işleri bunların kendi paraları ve kendi vasıtalarıyla meydana getirdikleri söylenir.

Şehrin duvarları beyaz mermerden heykel ve oymalarla süslenmişti. Bu oymalar üzerine Kur'an sureleri ve Firdevsi'nin Şehnamesinden beyitler yazılmıştı. Birinci Alâeddin Keykubat kendi adını ve unvanlarını yalnız kapıların üzerine değil, aynı zamanda reislerin adlarını da kurdurmuş olduğu kulelerin üzerine yazdırmıştı. Böylece kuleler, onların bu işte gösterdikleri doğruluk ve ehemmiyeti yüz yıllarca muhafaza edecekti.

1891 de Huart Konya'dan geçtiği vakit, büyük bir "Lâtin, Yunan ve Selçuk yazıları ve levhaları hazinesi ile, âdetâ bir Roma, Bizans ve Selçuk sanat müzesi olan duvarlarından başka bir şey kalmamıştı.

Sahibiata camiinin yanında, bu camiden müzeye doğru giden yol boyunca ve bunun şimalinde şehir surunun birkaç hendekle beraber bazı harabeleri bugün de görülebilir. Bu tahribat, yalnız Ortaçağ Konya tarihi için değil, aynı zamanda daha eski İconium tarihi için de bir kayıptır.

Yukarda gördüğümüz gibi, 1189 da üçüncü haçlılar seferinde Frédéric Barberousse Konya şehrini zaptetmiş, fakat iç kalenin önünde yenilmişti. Çünkü bu iç kale tahkim edilmiş bir halde idi. Huart iç kalenin cenubunda bir kule görmüş, ve bu kulenin beş köşeli bir plânını yapmıştır. Bu kule, büyük suru yapan Alâettin Keykubat'tan daha evvel gelen birinci İzzettin Keykâvus (1210 - 1219) tarafından 1213-1214 yılları arasında yani 20 yıl sonra yaptırılmıştır.

Bu çeşit çeşit olaylar ve tarihlerden çıkarılan sonuca göre, o çağda Konya kalesinde hususî bir sur vardı. Bu belki de İconium'un Bizans is-

tişkâmlarından kalan artık ve döküntü, ve yahut da birinci Keykâvus tarafından 1213-1214 yılları arasında onarılmış veya yeniden yapılmış iptidai bir Selçuk surunun artığıdır.

Alâeddin tepesi'nin şimal-batısında geçen yüz yılın sonlarında birkaç duvar parçası, önünde derin bir hendek bulunan büyük bir yapı yığını ve güzel bir şekilde yapılmış sağlam bir kule vardı. Bu kulenin üstünde bir köşk bulunuyordu. Köşk üç yanından, yukardan aşağıya, tuğladan direk biçiminde konsüllerle dayatılmış bir balkonla çevrili idi. Genişliğine açılmış üç pencereden ışık alıyordu. Köşkün ön yüzünde bir tane de büyük pencere vardı. Bu pencerenin kemeri gemi omurgası biçiminde idi. Yönü Karatay medresesine bakıyordu.

Sarre, 1895 te bu kemerin dört yanında renkli fayans plâklarından meydana gelen bir zemin üzerinde beyaz harflerle yazılı bir yazı okumuştur. Bu fayansın maalesef bir kısmı kırılmıştı. Sarre bu yazıdan bu köşkün Kılıç Arslan tarafından yaptırıldığı neticesini çıkarır. Kılıç Arslan, 1249 dan 1259 yılına kadar aralık vererek, 1248-1264 yılları arasında hükümdarlık yapmış olan dördüncü Kılıç Arslan'dır. Kule ile köşkten, birkaç temel harabesinden ve şimal-batıda görünen duvar yüzünden başka bir şey kalmamıştır. İşte şimdi, çok ehemmiyet verilen kazılar, bu kıymetli kalıntılar üzerinde yapılmaktadır.

* * *

Doğrusunu söylemek lâzımgelirse, Türk Tarih Kurumunun Konya'da yaptırmakta olduğu araştırmalar, yalnız Selçukîler çağını hedef tutmaktadır. Belki en eski zamanlardanberi üstünde insanların oturmuş olduğu hakiki bir höyük olan Alâeddin tepesinin ilk menşei araştırılıyor.

Ankara Müzeleri Müdürü arkeolog Remzi Oğuz Arık'ın idaresi altında Türk Arkeologlar Birliği umumî kâtibi Nuri Gökçe, Hayri Sağlam-tunç, Raci Temizer, mimar Mahmut Akok, Fazıl Önal'dan ibaret bir heyet, bu yaz Konya'ya gönderildi. Şehrin cenubunda ve batısında, ince minarenin tam karşısında, sonra bundan başka şimalde, Kılıç Arslan köşkünün etrafında üç sondaj yaptılar. Bazı yerler hemen hemen sekiz metre derinliğine kadar kazıldı. Tepe, çevredeki ovoidan on sehiz metre yüksekte olduğundan, yeni sene on metre daha kazılacak, bu suretle insanların ilk yerleştikleri ve eserler vücuda getirdikleri toprağa ulaşılmış olacaktır.

Cenupta yapılan sondaj o kadar önemli değildir. Fakat, batıda geniş bir şekilde yapılan ve höyüğün tepesine kadar uzanan sondajdan kıymetli bilgiler elde edilmiştir. Buna göre, bu yerlere insanların yerleştiği ve buralarda oturduğu tarihler, iki bin dört yüz yıl öncelerine kadar çıkmaktadır. Burada, ardı ardına Osmanlı, Selçukî, Bizans, Yunan-Romen, Helenitik ve Friky devirlerine ait tabakalar bulunmaktadır.

Friky devrine ait tabakanın bence pek çok önemi vardır. B. Nuri Gökçen-in bana verdiği malûmata göre bu Firik tabakasının, İsa'nın doğumundan önce dokuzuncu yüz yıla kadar çıkması lâzımdır. O zaman, İconium şehrinin büyük Friky'da bulunduğunu ve Friky devletinin en

doğudaki şehirlerinden biri olduğunu göreceğiz. Yazılı ve resimli Âsur taşlarından anlaşıldığına göre, âsurluların Muski dedikleri Firikyahılar, İsa'dan önce iki bininci yılın ortalarına doğru İstanbul boğazından Dicle ve Fırat nehirlerine kadar olan toprakları kaplamışlar ve Eti İmparatorluğunu ve onun merkezi Hatusas şehrini yıkmışlardır. Eti imparatorluğu, İsa'dan önce on birinci yüzyılda yeniden kurulmuştur. O zaman İconium denen yerin Frikyalıların elinde kaldığı sanılıyor. Alâeddin tepesi kazıları, bilhassa geçen yıl yapılan kazılar, tarihin önemli bir noktasını aydınlatacak ve bize, Konya'nın menşei hakkında kesin bir bilgi verebilecektir.

Hatıra çok kere şöyle bir sual gelebilir. Konya şehri hakikaten eski İconium şehrinin yerinde mi kurulmuştur? Nuri Gökçe'ye göre, İconium şehri Konya'nın sekiz kilometre doğusunda yapma bir tepe olan Karahöyük'ün üzerinde kurulmuştur. Eğer bu farzedilen şey doğru çıkarsa, Türk Tarih Kurumu'nun yaptırdığı kazılardan önemli bir sonuç elde edilmiş olacaktır. Artık bundan sonra, Konya'yı gezen yabancı gezginlerin meydana çıkardıkları İconium'a ait bir çok eski yazıları açıklamak kalıyor. Bu yazıların bulunduğu taşlar, 1221 de birinci Alâeddin Keykubat zamanında Konya surları yapılırken yapı malzemesi olarak götürülmüş olabilir. Bu sebeple Karahöyük'te kazı yapılması gerekli olduğu anlaşılmıştır ve bu kazılardan kıymetli bilgiler tarihçe gereken deliller ortaya çıkacaktır.

Kılıç Arslan köşkünün çevresinde yapılan kazılar kulenin temelini ve hendeğin ne kadar derinlikte olduğunu göstermiştir.

Bununla beraber, tamirler ve yapılan işler yüzünden, tepenin üzerinde ve kulenin en üstünde bulunan Alâeddin sarayına nasıl varıldığını açıkça göremedim. Oraya müteharrik bir geçitle mi, yoksa içerden kubbeli bir yolla mı varılmıştır. Bu belli değil.. Kulenin genişliğine doğru olan yüzü dikkatle incelenecek olursa, binanın istikametindeki kısmında kesildiği görülür. Burada, kereste ile kuvvetlendirilmiş yapı artıkları vardır. Bu ağaçların bazıları ufki olarak yerleştirilmiştir. Bazıları yere dikilmiş vaziyettedir; ve şimdilik Selçukîlere ait bir yapı olduğu bahis mevzuu olamaz. Kulede kullanılan ve yapı artıklarında çıkan harçlara bakacak olursak, bu harcın su içinde iyi eritilmeden kullanılmış kireçle, kum ve kömür kırıklarından meydana geldiği görülür. Bu türlü harca Osmanlı devrine ait yapılarda sık sık rastlanır. Selçuk devrine ait yapı harcı, kum ve kirecin karışmasıyla elde edilmiştir ve daha beyazımtıraktır. Aynı zamanda daha sağlamdır. Konya'daki âbidelerden alınan harç nümuneleri arasında Selçukî harcına güvenilebilir. Bundan başka, kulenin içi, tâ yukarıya kadar pişmiş toprak tuğlalarıyla doludur. Böyle tuğlaların tâ buralarda işi ne? Selçukîler mükemmel surette kubbe ve kemerler kurmuşlardı. Eğer köşkün toprağını dayamak isteselerdi, mimarlık değeri az olan böyle bir çareye başvurmayı gerekli bulmıyacaklardı.

Şehzade Cem'in Alâeddin şatosunda oturduğu o karışık devirlerden ve belki de sonradan yapılan ilâvelerden kalan artıklar burada yapılan tesviyelerde görülebilir.

* * *

Yapılan kazılar, zengin ve çeşitli vesikalar meydana çıkarmıştır. Arkeoloji heyetinin emrine hazır bulundurulmakta olan Gazi Lisesinin salonundaki masalar ve döşeme, en değersizinden en değerlisine kadar her çeşit eşya ve enkaz ile doludur. Ve hepsi de istifadeli şeylerdir. Burada çakmak taşından, siyah akikten yapılmış birçok âletler, bıçaklar, makaslar, çekiçler, vazolar ve diğer âletlerle Firikyahılar devrine ait âletler, çanak, çömlek, helenistik ve Roma-Yunan devirlerinden kalma küçük eşya vardır. Bundan başka Bizans devrinden kalma pişmiş topraktan vazolar ve taşlar ile, Selçuk devrinden kalma bakır eşyalar, pişmiş topraktan ve maden kapkacak, para, silâh, seramikten döşeme tuğlası, çini mozayikler, sıva süslemeleri ve hattâ demir atölyesi malzemesi mevcuttur. Bir desen veya altın rötuş ile parlatılmış çini sıvalı döşeme tuğlası parçaları, Selçuklu sanatkarların hayrete değer mahirliklerini göstermektedir. Bütün bu eşyaların, gördükleri işlerden dolayı takdire değer olan arkeoloji heyetinin muhtelif üyeleri tarafından resimleri çizilmiş, incelenmiş, usulü dairesinde düzgün bir şekilde sıralanmıştır.

Hiç şüphe yok ki, Tarih kurumunun yaptırmakta olduğu kazıların kesin sonuçlarının tarih noktasından büyük bir önemi vardır. Ve onların basılıp yayılmasını beklerken, bu kazılar bilgili ve aydın muhitte lâayık oldukları iyi kabule kavuşacaktır.

Kuru Kafa Kimdir ?

M. EKEN

(Eski Meb'us)

Onsekizinci asır sonlarında doğup ondokuzuncu asır evailinde yaşamış olan «Kuru Kafa», rivayete göre «Hayır Oğlu» köyünün müessisi (Atçıken Beyleri) demekle maruf aile evlâtlarından hacı Ali bey adında bir zatın, aynı köyde dünyaya gelen oğlu «Hacı Mehmet efendi» dir.

Medrese tahsilini Konya'da yapan H. Mehmet efendi, ailesinden aldığı terbiye ve o zamanın tahsiliyle tenevvür etmiş, hayatında daima memleketine, muhitine faydalı işlerle uğraşmış; 60-65 sene evvel vefat etmiştir.

Sulamaya ait olan bu ilk teşebbüs, Ferit paşa zamanından daha evveldir.

Rumî (90) tarihindeki meşhur «Kıtlık, kuraklık» yüzünden «Konya» ovasındaki bütün çiftlik ve erazi sahipleriyle hayvanatın muhtelif mücavir kasabalarla dağlara göçüp dağıldıklarını gören «H. Mehmet efendi», düşünün düşünün: Bu kuraklık felâketi ancak, ovanın sulanmasıyla önlenecektir!: kanaatında karar kılıyor.

Her vakit, sulamaya az çok faydası dokunan «Çarşamba çayı» da kuruyup istifade edilemeyecek hale geldiğinden; Ova'ya su getirmek için başka imkânlar aramaya başlayan H. Mehmet efendi, Beyşehir - Seydişehir - Bozkır istikametlerinde epeyce zaman dolaşarak tedkikata koyuluyor ve nihayet görüyor ki: Beyşehir gölünden taşan sular «Suğla» gölüne akıyor!.. ve «Saray boğazından» fevkalâde zamanlarda taşan sular da «Çarşamba Çayına» dökülüyor!. Şu halde: Saray Boğazından bir kanal açılırsa, Suğla gölünden Çarşamba Çayına fazla su gelecek!..

Muhitinde nüfuzlu bir zat olan H. Mehmet efendi, derhal işe girişiyor, etrafına topladığı hemşehrilerinin yardımlarıyla «Saray

Boğazında» bir kanal açtırıyor, bu suretle «Çarşamba Çayının» suyunu çoğaltıyor. Aynı zamanda «Alemdar» köyü civarında bend'ler yaptırarak suyun daima bir kararda «Çarşamba» çayına akmasını da temine muvaffak oluyor.

Mürur zamanla Bend'ler tamire ihtiyaç gösterince (kuraklık bertaraf olduğu için) ihtiyar H. Mehmet efendiden başka kimse bu işle alâkalanmıyor, ve o sırada vefatı da vukua geldiğinden, Çarşamba Çayı da tedricen eski halini alıyor. (*)

Ferit paşanın vilâyeti zamanına kadar, merhum Kuru Kafanın bu mühim eseri temamiyle metrûk bırakılıyor.

Seneler geçiyor, vilâyete Ferit paşa geliyor. Vâlinin, memleket işleriyle yakından ilgilendiğini gören H. Mehmet efendinin oğlu «Ali» efendi, Hayır oğlu köyünden «Nurullah oğlu Hasan ağaya» (Mustafa beyin pederi): Babam, bu iş için bunca emek sarfetti. Müttegallibe yüzünden fazlasını yapamadı. Memleketimizin Büyük Vâlisi, bu gibi işlerle yakından ilgileniyor. Sen de, köyün ileri gelenlerinden bir gençsin, kimseye duyurmadan gidip vali paşaya bu derdimizi anlatalım: diyor. Hasan ağa da memnuniyetle kabul ettiğinden valiye gidiyorlar.

Söylediklerini dikkatle dinliyen Ferit paşa, işin ehemmiyetini takdirle tedkıyka karar veriyor; ve bir «Beyşehir - Seydişehir - Bozkır» seyahatiyle vaziyeti tetkik ediyor ve ettiriyor. Merkeze dönüşte Ali ef. ile Hasan ağayı çağırarak: Babalarımızın ne kadar emek sarfettiklerini bizzat gördüm. Bu iş çok mühim ve çok yerindedir. Ben de bu iş için çalışacağım: va'dinde bulunuyor. (Rumî sene 1317).

Çok geçmeden sadrazam olan Ferit paşayı ziyarete giden bu iki yurdsever vefakâr arkadaşı, bu defa paşadan: Bu işle sadrazam sıfatıyla meşgul olacağım, Konya ovasını kuraklıktan kurtaracağım: va'dini alıyorlar, ve filhakiyka müşarünileyhin sadareti za-

(*) Hacı Mehmet efendinin böyle mühim bir işe, teşebbüsü şahsisiyle başladığını gören o zamanın müttegallibesinden biri, bir köylünün bu kadar hemşehrisini başına toplayarak; hükûmetten ve bilhassa kendisinden yardım talebinde bulunmaksızın; böyle hayırlı ve hayatî bir işe girişmiş olmasını çekemeyip mani olmaya çalışmışsada; evvelâ muvaffak olamadığını; bilahara bendler tamire muhtaç olup sular eksilince: Ben demedim mi!.. İlin adamının ardına düşenlerin sonu böyle olur!... dedi kodusuyla ihtiyar Hacı Mehmet efendiyi nasıl ağlattığını bilenler vardır. Münasip bir zamanda «Taşlı Bend» hakkında mahallinde yapılacak tetkikatın neticesi ayrıca yazılacaktır. (M. Eken)

manında Anadolu - Bağdat demiryolu kumpanyası bu işle alâkalandırılıyor, Konya ovası sulanmaya başlıyor, kuraklıktan kurtarılıyor.

Şu izahattan anlaşılacağına göre ilk müteşebbis «Kurukafa» lakabı verilen merhum Hacı Mehmet efendi'dir. Hâlen istifade edilen tâli kanallar Ferit paşanın sadareti zamanında «ve ilk teşebbüste emekleri geçen Babaların evlâtları tarafından vakı' olan takip neticesinde» yapılmıştır.

Hacı Mehmet efendinin «Çarşamba Çayı» na daimî su akıtmak için «Alemdar» köyü civarında kesme taşlardan yaptırdığı «Taşlı Bend» in bakiyesi hâlâ mevcuttur. Sulama idaresi bu bakiyenin birkaç metre yakınında «Alemdar Barajı» nı yaptırmıştır. Bu da teyit ediyorki Hacı Mehmet efendi, tam bir tetkik ve hesaplama bu işe başlamış, muvaffak olmuş, fakat çekememezlik yüzünden eserinin mahv ve harap olduğunu da görerek elem ve ıstırap duymuştur.

Memleket Coğrafyası

ŞİMALÎ ANADOLU

M. NİYAZİ ERENBİLGE

Şimalî Anadolu dördüncü zaman başlarına kadar Karadenizin bu günkü yerini işgal eden eski Pont kıt'asının [Horst] şeklinde yukarıda kalmış cenup kenarından başka bir şey olmayıp basamaklar teşkil ederek denize doğru indiginden garpte ve ortada hâkim olan tebeşirli kayalar ekserya geniş yahut dar yaylalar vücuda getirmişlerdir. Bu yaylalar, fay'lara tekabül eden kenarları çok yerde yukarıya doğru kıvrılmış ve gerilerindeki bazı kitleler sonradan çökmüş olduğundan dış manzaraları itibarile sıra dağları andırırlar. Yakın Jeoloji devirlerinde vukua gelen bu faalane yükselme ve alçalmalar - ki ortada ve şarkta üçüncü zamanda indifa' eden püskürük kayalarla geniş sahaların kaplanmasına sebep olmuşlardır - araziye pek ziyade yaralamış ve parçalamışlardır. Rize dağlarının sivri uçlu şâhikalarından dar ve derin vâdilerle kesilmiş olan Kastamoni yaylasına kadar sathı - malleri dik ve sert sıra dağlar biri diğerini takip ederler. Nehir şebekesi henüz gençlik safhasında olduğu için denize doğru ancak dar ve derin vadiler kazılabildiginden münakale ve muvasale azamî derecede müşkilâta uğramaktadır. Yalnız dördüncü zamandan evvel suları boşalmış olan sahile muvazi bazı tulani vâdiler münakalâta elverişli yolları teşkil eder ve geniş bir ziraata yer verirler. Fakat diğer taraftan dağların bağırırlarını deşen bu yarıklar, yani dar ve derin vâdiler dolayisile bazı yerlerde, fakat bilhassa şarkta şaşılacak derecede zengin madenler, Bakır ve Kurşun meydana çıkmıştır. Eski zamanlarda buralarda maden istihsalatı bu güne

18

B) Yağmurları itibarile: Şarkî Karadeniz bölgesi yüksek olduğundan Garbî Karadeniz bölgesinden daha çok yağmur alır. Meselâ yıllık yağmur miktarı Batum (2500 m/m), Rize'de (800 m/m) Trabzon'da (875 m/m) olduğu halde Samsun'da (727 m/m), İstanbul'da (733 m/m) milimetreye kadar düşer. Bundan başka Şarkî Karadeniz bölgesinde her mevsimde yağmur yağar, halbuki Garbî Karadeniz bölgesinde (Samsun'dan itibaren) yağmur üç mevsime inhisar eder: İlkbahar, kış ve sonbahar. Bu suretle Akdeniz iklimine doğru bir intikal sahasına geçilir. Fakat Karadeniz bölgesinde yağmurlar dar ve mahdud bir sahaya münhasır olup denizin ratıp tesiri o kadar içerilere sokulamaz. Çünkü, sahile paralel olarak uzanan dağ sıraları yağmur yüklü bulutları tutup alıkoyarlar. Bu sebeple yağmurların miktarı 85 km. lik bir saha dahilinde 727 m/m (Samsun)dan 395 (Merzifon) m/m ye kadar iner. Yalnız bazı yerlerde meselâ, kıvıll ve yeşil ırmak vadilerinde, denizden esen rutubetli rüzgârlar daha çok içerilere sokulurlar. Şimalî Anadolu yalnız ormanları, ziraat alanları, madenleri ve hayvan sürüleri ile değil

MEVLEVÎLER ŞEHİRİ KONYA

Yazan : Cl. Huart

Çeviren : SAİT SUNGUR

(Baştarafı bundan evvelki sayılardadır)

*Afyonkarahisar .— Yangının tahribatı .— Kale .— Çay ve Selçuk harabeleri .—
İshaklı .— Akşehir .— Nasrettin Hoca'nın Türbesi.*

Uzun süren Kızılırmak derbendini indikten sonra ovaya geliniyor; ekinle örtülü, münbit, yeşil ve göze hoş görünen bir arazi. Bir kısmı beyaz, bir kısmı kırmızı veya menekşe renginde birçok kelekler dolu zannedilen Afyon tarlaları; ve bu arazi etrafında bir dağ yığını. Yalnız şarkta, sahilini takip etmek mecburiyetinde olduğumuz göller mıntakasının başladığı saha. Karahisar'a varmadan evvel, yakın zamanlarda vukua gelmiş indifaların husule getirdiği geniş bir lav sahasının bakiyesi olan ve yağmur sularile aşınmış bulunan iki, üç tane volkanik tepelikler. Bunlar bu şehir civarının öyle bariz vasıflarıdır ki ovada münferit vaziyette olarak bu tepelikler bir seyyaha gösterilse yüzlerce volkanik manzara arasında Afyon'un siyah kalesini tammakta güçlük çekmez.

Her şey büyük bir şehre yaklaşıldığını haber veriyor. Yolda arabaların gidip gelmesi çok devamlı; hastaları sıcak menba sularına taşıyan arabalardan başka akşam üstü gidecekleriyere varmak için acele eden bir araba kârvanı da var. Biz de, gece olmadan, yerimize varmak için atlarımızın yürüyüşünü təcil ediyoruz. Nihayet siyah bir kaya üstüne konmuş kalenin dibinden dolaşıyoruz; işte evler, dükkânlar, minareler. Jandarmalar önde, biz ortada, seyis arkada olmak üzere sıraya girmemiz lâzım. Bu suretle karmakarışık yol yürümemiş oluruz.

Burada barınacak yer bulmak çok güç. Bir sene evvel, büyük bir yangın, şehrin tâ merkezini, hanları ve çarşığı tahrip etmiş; ve, bu binalar arasında bizi sinesine alacak en müsait kârvansaray da. Bizim için, mevcut binalar içinde en iyi olarak gösterilende yerleşmek mecburiyeti var. Maalesef bina eski ve alt kat çamurla siyahlaşmış, ratıp ve pis ko-

kulu. Birinci katta kurt yenikleriyle delik deşik tahtadan yapılmış birçok pencereci bir salon, ve bu salonun üç tarafını çevreleyen yüksek bir sedir. Salonun hemen her tarafı oldukça harap; fakat iyi olan bir şey varsa o da bu vaziyete razı olmamız. Bir aralık Hristiyan mahallesindeki Ermeni zenginleri için aldığımız tavsiye mektuplarını yolluyoruz, ve Mutasarrıfı ziyaret edeceğimiz için yemek hazırlanmasını emrediyoruz.

Bu geç vakitte, hemen hemen akşam olurken Mutasarrıf, dairesinde değildi. Onu şehrin obir ucundaki evinde aramak lâzım. Bize yanık çarşının döküntüleri arasında yol gösteriliyor. Yanık yer olduğu gibi duruyor: «Akarsu» ırmağının iki kıyısındaki bir yığın döküntü ve yarısı yıkılmış duvarlar felâketin genişliğini anlatıyor. İşte temizce evler; fakat artık dağın kenarındayız, çünkü sokaklar çok yokuş ve hattâ basamaklı. Bizi iyi bir şekilde karşılayan ve misafir olmamız için yer ve yatak gösteren Mutasarrıf burada oturuyor. Teklifini kabul etmiyoruz; Handa kalmağı tercih ediyoruz, ve bundan başka Handa daha serbest olacağımızı düşünüyoruz. Yarın, erkenden, bize şehri gezdirmek için bir rehber gelecek. Mutasarrıftan müsaade isteyerek aynı yoldan şehre dönüyoruz.

Burada bir aldanışla karşılaştık. Bütün seyahatimiz esnasında, ilk ve son defa olarak, az kalsın yiyeceksiz kalıyorduk. Şark şehirlerinde daima olduğu gibi, seyis bütün lokantaları kapalı bulmuş; bereket versin, nerede olduğunu bilmediğim bir yerden ekmek ve başka şeyler temin etmiş. Bu Anadolu'lu buradan geriye dönmelidir; ve yirmi sene Anadolu'nun her yolunda dolaşmış olan bu adam acıklı bir sesle: «Bu nasıl şehir, bu nasıl şehir!» diye bağıyordu.

Bu hafif yemeğimizi teessüf ede ede yeyip bitirdiğimiz sırada ellerinde fenerlerle gelen iki hizmetçiyle iki yerden yemek davetiyesi geldi. Bu, bizim tavsiye mektuplarımızın neticesi idi. Mutasarrıfın davetini reddettikten sonra bu davetleri kabul etmek doğru değil. Rahat yataklar temin edildiği söylendiği zaman memnuniyetle kabul ettik. Hiç olmazsa bir gece iyi uyumuş olacağız. Adamlarımıza izin veriyoruz ve uyumadan evvel şimdi söyleyeceğimiz meseleyi halletmek için zevktan mahrum jimnastik hareketleri yapıyoruz: Her taraftan ışık giren bir odada jelatin ve bromürlü peliküllerimizi şasilere yerleştirmek; çünkü şarkın bazı şehirlerinde geceleri nasıl ışık kullanıldığı hakkında bir fikir yok. Bazı sokaklar ve hemen bütün evler petrolla aydınlatılıyor. Diğer cihetten elbiselerimiz bu odada bulunan bütün pencereleri kapamağa kâfi gelmiyor. Bununla beraber kavuçuktan yapılmış müşambalarımızla bir kaç yorganı birleştirilerek içerisi tamamen karanlık bir hale gelen bir nevi çadır vücuda getiriyoruz ve bunun içinde bir ârıza korkusu olmadan işimize başlıyoruz.

25 Mayıs .— İmarec Camii, halkın nazarında, şehrin en eski binasıdır; Kütahya'daki bir misalle bu çeşit malûmatın esaslı olduğunu anlamıştık. Bu bina Osmanlı devrine aittir; Cami'nin cümle kapısı üzerindeki Türkçe kitabeden anlaşıldığına göre Gedik Ahmet Paşa tarafından yapılmış [Hicrî 1210 - Milâdî 1795 - 1796] de tamir edilmiştir. Cami, merkezleri binanın mihverine tesadüf eden iki kubbe ile örtülü bir Nef'ten iba-

rettir; ortası, iki daire muhitinin temas noktası münhani ve büyük olan bir kemerle tutturulmuştur. İnsanı hayrette bırakan yalnız bu hususi-yeti var, binanın üslubunda dikkate şayan başka bir şey yok.

Metrük bir köşede, içi lüzumsuz otlarla örtülü ve etrafı duvarla çevrili dört köşe bir yerde duvarları üzerindeki tezyinatın Arabesk olduğu kolaylıkla anlaşılan ve Arap tarzında tezyinatı ihtiva eden eski bir türbeyi geziyoruz; bu, orta zamanlardan kalma bir âbidenin döküntüleridir; fakat bu Arap üslubu dikkatimizi kuvvetle çekti; bu bina yolumuz üzerinde gördüklerimizden bambaşka bir şey; ihtimal Selçuk san'atı sahasına giriyoruz: Afyondan itibaren bu çeşit âbideler çok görülecek. Bu türbenin adı Sahabeler Sultan türbesidir.

Mezarlığın duvarı üstünden şehrin hey'eti umumiyesi güzel görünüyor. Evlerin alçak damları üstünde İstanbul'dakilere benzeyen ve her şeyin üzerine hâkim modern bir kaç caminin mahruî minareleri görülüyor. Nihayete doğru kalenin harabesini çerçeveleyen dağın dik ve simsiyah kütlesi.

Şehrin yukarısına çıkalım. Geçerken Yukarı Pazar mescidi denilen Cami-i-kebir görülüyor; isminin ifade ettiği mânaya rağmen pek büyük değil. Cümle kapısı üzerinde Kur'andan şu âyet yazılı [9 uncu sûre, 18 inci âyet] «Fakat Allaha ve kıyamet gününe inananlar, namaz kılan, zekât veren ve Allahtan başka bir şeyden korkmıyanlar Cennete gireceklerdir. Bunlar için selâmet yolu kolaydır.» [Savary'nın tercümesi].

Kaleye çıkmak için kaya üzerindeki çok dik merdiveni tırmanmak lâzımdır ki bu merdivenin en düz tarafı şehrin yüksek kısmının nihayetinde. Kaleye çıkmak çok zahmetli ve ağır oluyor; kayanın en aşağı kısmı tepe arasında 180 metrelik mesafe var. Kalenin içinde şark taraftan ovanın güzel manzarasından başka seyredilecek bir şey yok; seyyahlar tarafından evvelce bahsedilmiş birkaç sahrınç var. Fakat kalenin dar kapısı bizim alâkamızı çekiyor, çünkü ilk defa olarak Selçukiler zamanına ait Arapça bir kitabe görüyoruz. Bu kitabe Alâettin Keykubad'a ait. İşte okuyabildiğimiz kadarı şu:

« Bu yüksek yerin inşası Sultan-ül-muazzam Alâüddünya vaddin Burhan Emir-ül-mü'minin Keykubad bin Kılıç Arslan zamanında emredilmiştir. »

Kitabe iyi okunuyor, fakat mimarın ismini bulamadık. Konya Sultanlarının unvanları, bu hükümdarların paraları üzerindeki kilitlerin aynı ve meskûkât mütehassısı, müsteşrik olan Eraehn'in tesbit ettiği gibidir. Alâettin Keykubad 1219 yılından 1237 yılına kadar hükümdarlık yaptığı için Afyonkarahisar kalesinin en son tamirleri onüçüncü asır başlarına tesadüf ettiği meydandadır. Bundan sonra hiç kimse bu işle meşgul olmamıştır.

Aşağıya inmek lâzım. Sabah gezintisi uzıyor ve zaman darıyor. Kaleden iniş kol ve bacaklarımızı yordu; geçen günlerin yürüyüşünden sonra bu vaziyet bizim gözümüzü yıldııyor.

Şehre girdiğimiz zaman bizi arkamızdan takip edenler olduğunu görüyoruz; bir gün bize yemek yediremeyen Ermeni zenginleri hiç olmazsa

evlerine giderek bir kaşık reçel üzerine bir bardak su koymakla hasıl olan Glyco'dan almamızı istiyorlar. Gitmek lâzım. Bir daha görmeyeceğimiz bu iyi insanlar hakikaten çok sevimlidirler ve bize hoş görünmek için gösterdikleri tehalük bizde iyi bir hatıra bırakmıştır. Dinlenmekten vazgeçmeliyiz; beygirlerimiz bizi bekliyor; saat hemen hemen onbir ve hâlâ yola çıkmadık!. Nihayet Han'a giriyoruz, Hancı ile dün bizi buraya kadar getiren Jandarmalar ve bu sabah bize rehberlik edenlerle hesaplaşıyoruz. Parlak bir güneş var ve yemyeşil olan akar su vâdisi bu sıcak hava içinde parıldıyor.

Afyonkarahisar'dan [Çay] a kadar olan yol pek az dikkate şayandır. Mamafih yol kısıdır ve beygir yürüyüşüyle hemen hemen sekiz saat. Evvelâ Toros silsilesinin merkezî büyük kütlesinin bir parçası olan Karahisar Dağının etegindeki tepeler kenarından geçiliyor. Dağlık taraf sağda kalıyor, solda ova uzanıyor ve biraz uzaktaki Emir Dağında nihayet buluyor. Ortada, sağda, mütevazı bir kulübenin hemen yanında bir derbent, yani Jandarma kulübesi ki bu, bütün bu ovanın yegâne binası; ve yine sonra dağın bir yarığı olan geniş bir boğaz başlıyor. Bu, İzmir yoludur, çünkü bugün kârvanların hepsi buradan geçiyorlar; iki günlük yoldan sonra İzmir - Aydın - Dinar hattının son istasyonuna varılır. Suriye'li Arapların teşkil ettiği, eşya yüklerini ve kadınları ihtiva eden bir kârvanla karşılaşılıyor. Bunlar Adana'dan gelip İzmir'e gidiyorlar. İlk konuşmada bunlarla anlaştık; birkaç kuruş bu zavallıları derhal değiştiriyor; elbiselemize ve yanımızda zaptiyelere bakıp bizi Osmanlı memuru zannederek bağırıyorlar: «الله ينصر السلطان». Bunlar pek çabuk samimileşiyorlar; fakat Jandarmalar müdahale edip bizi bunların çok aşırı olan iz'aclarından kurtarıyorlar.

Sultan Dağını Kaldır Dağından ayıran volkanik Afyonkarahisar Dağındaki bu geçit dikkatimizi çekmeğe lâyık, çünkü Haçlı ordusu buradan gemiştir. Biz, eşidilmemiş müşkilât ve mühim kayıplar pahasına Seyit Gazi'den geçerek yürüyen Haçlıların izini evvelce Eskişehir'den Bolvadin'e kadar takip etmiştik. Bugünkü ismi Yalvaç olan ve Foucher de Chantres'in Küçük Antakya dediği Antioche de Psidie'de Haçlı ordusu dinlenmiş ve kendini toplamıştır. Albert d' Aix diyor ki: «Bütün şefler bizzat Godefroy civarın güzelliğine kapılarak zadegân sınıfının çok hoş dinlenme vasıtası olan avlanmağa karar verdiler. İşte bu eğlence esnasındadır ki Godefroi kendini az kalsın parçalayacak bir ayıya tesadüf etti. Toulouse kontu Raymond bu esnada hastalandı ve Raymond d' Agiles' in raporuna göre az kalsın ölüyordu.

Antioche de Psidie İstanbul - Suriye yolu üzerinde değildir; o halde Haçlı ordusunun hangi sebepler dolayısıyla Sultan Dağının şimalinden geçmediklerini ve daha uzun ve sıkıntılı olan dağın cenubunu dolaştıklarını kendimize sormamız lâzımdır. Bu hususta yegâne sebep münbit bir bölgede her türlü menabî bulmak düşüncesile korkunç bir kıtlıktan kurtulmaktır. Konya'ya şimalden varmak için akar suları Eskişehir ve Bolvadin arasındaki sahadan daha az olan bir bölgeyi geçmek lâzımdır. Bir kaç pınardan maada, ancak nadiren meskûn yerlerin arasındaki, bu تنها

yerlerde dolaşan çobanların istifade ettiği yer yer kazılmış kuyulardan su tedarik edilebilir. Kılıç Arslan'ın ordusu için bu kuyuları zehirlemek ve yolu Haçlıların geçemeyeceği bir hale koymak kolaydı. Bize kalırsa Godefroi de Bouillon ve onun harp meclisi bu ihtimali gözönünde tutmuşlar ve Alexis'nin temin ettiği Rum rehberlerden aldıkları iyi malûmatla dagınık Kılıç Arslan kuvvetleri tarafından hiç iz'aç edilmeden Yalvaç, Karaağaç, Kereli, Sekisaray ve Kızılviran'dan geçerek Konya'ya varan çok sıkıntılı fakat suyu ve otlığı bol olan yoldan giderek Sultan Dağını boydan boya takip etmeyi tercih ettiler. Bu yol kont Léon de Laborde'un seyahatnamesile bilinen görülmeğe değer Eğirdir ve Beyşehir göllerinin kıyısını şimalden takip eder. Haçlıları kurtaran cihet Frédéric Barberousse'a nasip olmıyan bir talih eseri olarak Sultan Dağının kenarındaki tepelerin Selçukîler tarafından tutulmamış olmasıdır; Alman İmparatoru bu geçitleri zorlayamamış ve dağların arasından Akşehir vâdisine inmiş ve ne gibi sıkıntılar pahasına geçtiklerini ilerde göreceğimiz ve birinci Haçlı muhariplerinin çok âkilâne bir hareketle terkettikleri yolu takibe mecbur olmuştur. Eğer Godefroi de Bouillon, önde Kılıç Arslan'ın kuvvetlerine rastlasaydı ve talihin devamlı olan ters dönüşlerle işgali kolay olan kuvvetli müdafaa mevzilerini boşaltmağa muvaffak olamasaydı deniz tarafında yegâne ric'at hattı olan yukarı Menderes vâdilerine atılmak tehlikesine mâruz bulunacaktı. Bu takdirde Haçlıların ne vakit arz-ı mukaddese varacaklarını ancak Allah bilir.

Haçlılar Yalvaç'tan ayrıldıktan sonra İconium [Konya]nın yanından geçtiler; fakat, Kılıç Arslan tarafından İznik için bırakılan bu Selçuk merkezi bir aralık metrûk gibi görünüyor: Filâman ve İtalyan'lardan mürekkep bir öncü koluyla keşif için gönderilmiş olan Baudoin ve Tancrede düşmana hiç rastlamadılar ve memleketi bomboş buldular. Artık ileriye yürümekten başka yapılacak bir şey yoktu: Albert d'Aix'in Butrente'den bahsetmesi, tahmin olunduğu gibi, Haçlıların Külek boğazından Kilikya'nın geniş ovalarına indiklerini isbat eder. Ordunun mühim kısmı evvelâ aynı yolu takip etmişti; Mamafih Konya'da ahali vardı; çünkü bu ahali Haçlılara kap ve tulumlar içinde su alıp götürmelerini tavsiye etmişlerdi. Haçlılar bu istikametten Ereğli'ye kadar gittiler, sonra eski Cucusus yani Göksun ve Meraş istikametinde şimali-şarkiye doğru yürüdüler, buralara Torosların çok sarp kısımları arasında ve keçi yollarında meşakkatli yürüyüşler pahasına gelebildiler.

Çay, bize uzaktan bir bataklık gibi görünen Eber gölüne dökülmek üzere sokakların yol ve bahçelerin arasından şelâleler halinde akan bol akar sulu büyük bir köyden başka bir şey değil, ve bundan başka da hiç bir şey yok. Kerpiçten yapılmış kül renkli evler yol üzerinde yeşil bahçeler ve yüksek kavak ağaçları arasında güzel bir çerçeve içinde bulunuyor; bütün yollarımızı süslediğini gördüğümüz, biz şimalî Fransalıların gözlerine aşına olan, kavak ağaçlarını burada iyi anlıyorum. Bu, Türk Hükûmeti tarafından teşebbüs edilmiş ve tamamen muvaffak olunmuş bir nebat iskânı tecrübesine benziyor. Bu yüksek yerlerde kışın hava

soğuktur. Buranın nebatları orta Fransaninkilere benzer. Çay, mukadderatını mevkî medyundur: burası Karahisarla Konya arasında zaruri bir merhale; Çaydan üç saat ileride bulunan ve Türk memurlarının bulunduğu yer olan Bolovadin bu ticaret yolunun dışındadır ve binaenaleyh metrûktur. Ortaçağdanberi büyük yol Çay'dan geçmektedir; bu vak'a burada tetkik, ettiğimiz Selçuk abideleriyle sabittir. Haçlı ordusu Bolvadin'dan geçmiştir; fakat bunlar Eskişehirden Seyit Gazi ve Husrev paşa han yolile gelmişlerdir.

Çay'da hiç olmazsa yepyeni bir han var; bu, Afyonun siyah kalesinin Kirli kervansarayından sonra istihkar edilecek bir şey değil. Burası büyük bir avlu; bu avlunun etrafında, önünde boyasız ve kuru ağaçtan yapılmış sütunlu revaklar bulunan odalar varki tavanlarının kirişleri kerpiçten yapılmış bir taraçayı tutuyor. Cephede bir kahve ve umumî bir salon; bu salon evvelden Mevlevî Şeyhinin oğlu tarafından işgal edilmiş burasını zorla kendisinden alamıyoruz. Toprak divarlar hemen hemen kuru; fakat burada alçıyı yok edecek ufak bir tehlike yok. Vakıa şuki rutubetli toprak dört divar arasında bir geceyi geçirmek suretile yegâne rahatsız olan adam değiliz, bu vakıa her fırsatta tazelenir.

Bu büyük köy Konya yolu üzerinde Bursaya tabi son idarî merkezdir. Evvelce bize burada hükûmetin bir jandarma çavuşu tarafından temsil edildiği söylenmişti; ve [Bilâ istisna dünyanın her memleketinde olduğu gibi] idarî meratip aşağı doğru indikçe hüsnü muamele ve nezaketin azalacağı tabii olduğundan ihtimal bu idâre âmirinden epi müşkilât görecektik. Zan ediyorduk ki bu köyde Kral gibi olan çavuş hâkim bir tavır takınacaktır; fakat biz ondan korkmaz gibi göründük. Ve hakikaten o da-ima bize karşı kâfi derecede nezaket gösterdi. Dönüşte bu çavuşu tekrar bulacağız ve onunla daha geniş ölçüde tanışacağız.

26 Mayıs. — Mümkün olduğu kadar çabuk yola çıkıyoruz, çünkü bize söylenen âbideleri tetkik için geniş bir zaman tahsis etmeği düşünüyoruz. Bu âbidelerden biri Gıyasettin Keyhusrev II zamanında yapılmış bir Kervansaray, diğeri aynı devirde yapılmış bir medresedir. Medresenin yalnız cümle kapısı var: Bu, orta çağlardaki Arap tezyinatının güzel bir numunesidir. İşte, bu, gün içerisinde gezmek mümkün olmayan ve mültezimlere aynen verilmiş aşar vergisinden ibaret olan Buğdayla dolu hububat anbarı olarak kullanılan bu iki abidenin tarihini gösteren iki kitabe.

[Çay] daki eski kervansarayın kapısı:

«Bu hanın inşası Gıyasüddünya Veddin Keyhusrev Bin Süleyman [?] zamanında emrolundu... Abdi fakir Yakup... 657 senesinde [1259].»

[Çay] daki eski medresenin kapısı:

«Bu mukaddes medresenin inşası Sultan-ül-muazzam Gıyas-ül-âlem-i dünya Veddin Keyhusrev Bin Süleyman zamanında emrolundu ve Cenabı Hakkın lutfuna muhtaç Ebülhamit [? Boua] Ömer. Allah taksiratını af etsin.» Bu kapı üzerinde iki parçaya bölünmüş bir kitabe var, ki bu kitabe üzerinde aşağıdaki arapça kelimeleri okuyorum! «Muhammedin

oğlu Ghalbek (?) in eseri.» Bu, mimarın adıdır. Konya hükümdarlarının en büyüğü olan Alâeddin Keykubat 634 [1236 - 1237] de ölmüş ve oğlu Gıyaseddin Keyhusrev II onun yerine geçmişti. Genç ve az zeki olan Gıyaseddin, veziri olan Sadettinin hainane tavsiyeleri üzerine devletin en sadık erkânını öldürtmüş veya nefyetmişti; fakat bu hainin rolüne nihayet vakıf olunca Sadettini öldürtüp cesedini bir kafese koydurarak Kal'anın duvarına astırmıştı. Bu demir kafes bir gün tesadüfen seyircilerden bir müslümanın üzerine düşmüş ve derhal öldürmüş, o kadarki, halk arasında «Bu muzir adam ölümünden sonrada fenalık yapıyor.» dendi. İmparatorluk bir müddet sükûn içinde yaşadı. 637 [1239 - 1240] de Baba İshak Samosate'a tabi bir köy olan (Kefersut—Kepsut) da isyan etti: Bu adam büyük bir din adamı gibi görünüyor ve bu suretle etrafına bir çok Türkmenleri hattâ yerli halkı toplayordu; nihayet Amasya civarındaki yüksek dağlar üzerinde bir mağaraya yerleşti. Burada kendini bir Peygamber gibi tanıtıyordu. Gıyaseddin Baba İshakın üzerine beylerinden birini gönderdi. Mubarezeddin ismindeki bu bey onu mağlup ederek yakaladı ve tevabiile beraber astı.

641 [Milâdî 1243 - 1244] de ilk defa küçük Asyaya bir Moğol ordusu girerek Erzurumu muhasara ve zapt etti. Derhal asker toplıyan Gıyaseddin Tokat civarında mağlup oldu; Konya'ya kaçtı ve Moğollar Tokat ve Kayseriyi tamamen tahrip ettiler. Selçuk hanedanının iki sadık adamı, Musahibüddin ile Amasya Kadısı, Moğol imparatorunun yanına gittiler ve senevi bir vergi vermek şartile sulh imzaladılar. Diğer taraftan küçük Ermenistan Ermenilerinin bu fırsattan istifade ederek Küçük Asya Türklerine zarar verdiklerini eserinden istifade ettiğimiz müverrih söylüyor. Bu kargaşalıklar arasında Gıyaseddin Moğollarla sulh imzalandığını öğrenmişti.

— Arkası var —

MAHALLÎ İNCELEMELER, FOLKLOR:

A NADOLU AŞİRETLERİNİN

HAYAT ÂDET ve AN'ANELERİ

KONYA VİLÂYETİNDE TÜRKMENLER

Bu başlıkla çıkan makalelerin hakkı muharririne aittir.

Memduh Yavuz Süslü

— VI —

Eski Türkmen beylerinden «Eşref oğulları» nın hükûmet merkezi olan ve bu gün dahi folklor bakımından pek zengin bulunan «Beyşehir» [1] kazası hakkında malûmat vermediği faydalı buluyorum. Beyşehirin coğrafi, tarihi bakımı hakkında kalem yürütmeden önce «Konyadan Beyşehirine gidişi» tarif eylemediği muvafık buldum.

Konyadan Beyşehirine gidiş «Voyage Konia - Beychehir» ilk yapılacak hareket, dost doğru hükûmet sokağındaki (Zencirli) yahutta (Dedeler) hanına uğramak olmalıdır. Her zaman bu hanlarda, (Beyşehir) ine gidecek Otobüsler bulunur.

Yol şöyle başlar: Konyanın ana istasyon caddesini takiben «Eski adıyla İsmail Paşa Un Fabrikasının» civarından geçilerek bağların yanından «Önünde cımkırlık ve suyu sarnıçla temin edilen» kuyu ve delikli handan aşılacak suretile «Akyokuşa» çıkılır. Bu yokuş, bir saat on beş dakika sürer. İki saat elli da-

(*) — 1934 yılında (Babalık) gazetesinde tefrika eyleyip yine aynı yılda kitap halinde neşreylediğim (Eşref Oğulları tarihi-Beyşehir Kılavuzu) eserim, meraklılara bu kazayı her yönden tanıtabilir. Kitabımın eb'adı 15 × 22 dir. Yüz sahife olup içinde yirmi bir tane resim mevcuttur. Resimlerin altında hem Türkçe ve hem de Fransızca izahat vardır. Resimler, Milli âsara aittir. Eflâki Dede'nin kitabından suretler, bir hayli Arapça, Türkçe kitabeler, Fenoloji cetveli, İskaya ait proje.. vardır.

kikadan sonra «Altun haba - altun kapağı» adlı yere gelinir. Buradaki görülen çayın menbaları «Başara kavağı adlı köyün yaylası yanındadır.» Dere ve Merama akar; halk tarla, bağ ve bahçelerini sular. Burasıda geçildikten sonra «Hacı Osman yokuşuna» çıkılır. «Kızılviran» a yaklaşılr, solda bir çeşme görülür. Yola devam edildikçe Kızılviran hanına sol tarafta rastlanır. Mezkûr han Selçuk esrelerindendir. Üzerinde bir kitabe ve tarihe tesadüf edilememiştir.» Bu mahalden Kızılviran nahiyesi tamamile görülür. Burasıda geçilince - Bağrsak dere - Bağrsak boğazına girilir. Yol üzerinde «Ağrı hanı» vardır. Az daha ilerlenince «Taş kesti» denilen yere uğranılır. Burada karakol vardır. Daha sonra «Yunuslar» hanına varılır. Sağ tarafta «Yunuslar» çeşmesine yaklaşılrken, solda «Yunuslar» köyü gözüktür ve köprüye gelinmiş olur. Daha ileri gidildikçe sağ yönde «Çukur ağıl» köyü, sol geçede mezarlık vardır. Yol daha ileriye doğru devam eder. Bu sırada solda «Karabayat» köyüne tesadif edilir. Yol almağa koyuldukça sağ tarafta «Çandır», «Badrak» köylerine ve çeşmesine rast gelinir. Sol tarafa ayrılan yol «Doğanbey — Davgana» nahiyesine gider.

Konyadan itibaren buraya kadar kazanılan mesafe «Kara yürüyüşüyle» onbeş saattir. Yola devam edildikçe «Sarı» köyüne ve sol tarafta kalan «Göçü» köyüne tesadif edilir. «Albar» yokuşuna çıkılır. Mezkûr yokuştan sonra da Beyşehirin «Avşar» bahçelerine gelinir. Artık Beyşehri göz alıcı tuvaletile, ruhları bayan nefis ve müstesna endamiyle karşımıza çıkar.

Şösedden Otobüs kaydıka bahçelerin sonunda, yolun solunda «Sulama idaresi» nin bahçesine, sağ tarafta ise «Kereste» fabrikasına tesadüf edilir. Az sonra «Baraj» dan geçilir. Solda görülen güzel yapı, Cumhuriyet Halk Partisine aittir.

Otobüs Belediye meydanlığında ve otelin karşısında durur.

«Sarı» köyden «Beyşehir» e olan mesafede üç saattir. Top yekûn Konyadan Beyşehri «18 saatliktir» bu mesafe yukarıda yazdığım gibi kara yürüyüşü itibariledir.

Beyşehir yolu gayet muntazam olduğu için yolcular hiç bir zahmete ve meşakkate maruz kalmadan bu seyahatten deruni bir haz duyarlar: Yolların iki tarafı, cennet yurdumuzun zümrüt ve pırlantalı iltimalarile dolu ve bezeli olduğu için hattâ yolcular; bu yolun ebediyete kadar uzadığını isterler.

[Beyşehirin coğrafi ve tabii durumu, Beyşehirde ve mülhakatındaki mevcut millî eserler, âbideler ve bunlara ait kitabeler ve incelemeler.

Beyşehirin coğrafi ve tabii durumu: haritada Beyşehri orta Anadolu mintakasında görülür, mezkûr mintakanın güney batısına düşer, göller havzasına dahildir, Konya vilâyetine bağlı zengin tarihi eserlerle süslü şirin bir kaza merkezidir.

Hududu .— Beyşehirin doğu ve doğu kuzeyinde (Konya), kuzeyinde (Ilgın ve Akşehir), batı kuzeyinde (Karaağaç), batısında (Karaağaç ve Eğirdir), güneyinde (Seydişehir) kazaları vardır.

Beyşehirin alanı .— Yeni bir kaç köy bağlanmadan önce «2350» kilometre kare idi.

Kazanın ova kısımları .— Beyşehri gölü dolayında küçük, büyük muhtelif vâdilerden ibarettir. Vâdilerin yanlarını ve bitim noktalarını dağlar teşkil eder. Dağların göle doğru alçalan eğri yüzleri kaza sınırı içerisinde. Beyşehri toprağının çoğunda dağlar yer tutmuştur.

Dağlar .— Beyşehir ile Eğirdir ve Karaağaç kazaları arasında [1800 rakımlı Naldöken] sırtları, [1572 rakımlı Kuru göl yazısı], [2980 rakımlı Dede gül — Dip poyraz] dağları, Feke beli ve Seydişehir ile Beyşehri arasında [1703 rakımlı Kökez ve 1460 rakımlı Mahmutlu] dağları, Beyşehrini Ilgın ve Akşehirden ayırt eden [1470 rakımlı Çoban yaylağı ile 1555 rakımlı Başkaya kurdu] dağları, Konya ile Beyşehri arasında [2159 rakımlı Kara dağ, 1750 rakımlı Modos, 1600 rakımlı Çal] dağları bulunmaktadır.

Kaza dahilinde [1670 şelâle, 1697 rakımlı büyük dağ, 1481 rakımlı Bölâsan, 1200 rakımlı Sadık Hacı kızı] adlarında dağlar vardır.

Ormanlar .— Beyşehri oldukça zengin ormanlara maliktir. Genişlik itibarile 49375 hektarlık mühim bir sahayı işgal eder. Ormanlarda çeşitli ve her işe elverişli ağaçlar bulunur. Başlıca Çam nev'i, Kara Çam, Ak Çam katranı (Bu kısım çamlar Anamas dağında fazla miktarda bulunmaktadır.) Lâdin ve Gökmar ağaçları da vardır.

Akar Sular .— Kaza dahilinde Avşar bahçeleri adlı ve Konya'nın Meram bağlarını hatırlatan güzel ve şirin bağların yanından hiç kesilmeden akan «Sarıöz» çayı zikre değer.

Halk bu sudan son derece istifade eder, bağ, bahçe ve tarhalarını sularlar; bundan başka çayın ayağında dokuz değirmen dönmektedir, (Aydancık) yazısında İska sahası kanalına dökülür, mezkûr çay, geçtiği özüni adıyla «Sarıöz» diye anılmaktadır.

Beyşehir Gölü .— Gölün yüz ölçüsü (680) milyon metre karedir, çevresi (220) kilometredir, deniz yüzü seviyesinden (1124) metre yüksektedir. Gölün dolayında dağlar mevcut olup, batı kıyıları dik ve kayalıktır. Kalker tabakaları arasında kalan Beyşehir gölü en ziyade kendisine dökülen sulardan fazla yeraltı ceyranlarından istifade etmekte ve zenginleşmektedir. Suyu içilecek derecede tatlı ve berraktır. (Sazan, Akbalık, Kızılkıranat, Sıraz, Çamurca, Gökce) gibi balıklar bulunur. Gölde ayrıca (Talgan) adıyla bir nevi kuş avlanır ki derisinden Kürk yapılır ve Avrupa ya sevk olunur.

Gölün içinde (Yılanlı, Kısıfın, Geyik, Terkenli Kum, Akburun, Kızıkses, Mada, İğdir, Kızıl, Hacı Akif) adlarıyla anılan (adalar) vardır.

Konya ovasının sulanma ameliyesi Konya Valisi merhum Ferit Paşa zamanında ve (1314) malî tarihinde takarrür ettirilerek (Anadolu Bağdat Demiryolu) şirketine verilmiş ve bugünkü görülen (Baraj) da ismi geçen şirket tarafından yapılmıştır. Gölün fazla suyu (Barajın) kapakları açılarak lüzumunda Konya Ovasını sulamaya yarayan kanala akıtılır. Kanalin uzunluğu (160) kilometredir. (Büyük Millî Şefimiz İnönü'nün emirlerle Vali Cemal Bardakçı ve Nizamettin Ataker zamanlarında da göl ve kanal üzerinde neticeli ve faydalı işler) görülmüştür. Gölde küçük Motor ve Kayıklarla gezinti yapıldığı gibi büyük Mavanelarla da eşya nakledilebilir.

Ilıca - Kaplıcalar .— Kazada üç ılıca olup bunlardan ikisi «Çavuş» tadır. Diğer birisi ki en mühim olanı da budur «Köşk» köyündedir. Suyunun terkinde (Demir ve Kükürt) olduğu söylenmektedir. Sühnet derecesi (34,5) dir.

«Köşk Hamamı» Beyşehir kazasının şimalinde ve beş saatlik bir mesafededir. Yol üzerinde «Eflatun» pınarı adıyla anılan muazzam bir «Eti» mâbedi vardır ki görölmeğe değer şayanı merak bir millî âbidemizdir.

Hamam eski ve alelâde bir tarzda yaptırılmış olup mimarî san'atı ihtiva edecek vaziyeti, ve zeyneti yoktur. Dört taş divarla muhat olup üzeri örtülmüştür. İçindeki havuzun (8) metre uzunluğu, (1.65) metre derinliği. (4) metre genişliği vardır. Havuzun

etrafı geniş taşlarla (Seki) şeklinde yaptırılmış olduğundan giyinme, soyunma ve istirahat işlerine cevap vermektedir.

Havuzun suyu tamamen içinden ve yan taraflarından kaynamaktadır. Suyun akıp gittiği ayaktan halk bağ ve bahçelerini sulamak suretile faydalanmaktadır.

İçme suları ve çeşmeler .— Kaza dahilinde altı çeşme vardır. En iyi suyu olan çeşme, içeri şehirde ve (Çem, Çem) adile maruf olanıdır. Çemçem Suyu mikyası-mâ ile ölçüldüğünde «16» dereceyi gösterir.

Beyşehir deniz seviyesinden (1130) metre irtifadadır. Havası mutedildir. Her mevsim hükmünü tamamen icra eder. Kış mevsiminde suhnet (8), yaz mevsiminde ise (17) derecedir. Bu ölçü «Santigrad» a göreler. En fazla esen ruzgârlar, Kuzey-doğu ve Kuzey-batıdır. Ruzgârların sür'ati saniyede (3) metredir.

Yağmurların yağış zamanları muayyen ve muttarit değildir. Bazan sürekli ve devamlı yağışlar olduğu gibi bazan kuraklıklarda vuku bulur. 1934 yılında olduğu gibi havanın ılıklığı hasbile her nevi sebze ve hububat yetiştirilebilir.

Nufusu .— Kaza merkezinde (1604) kadın, (1574) erkek top yekûn (3178) nufusu vardır. Bütün mülhakatle birlikte (25007) kadın (20068) erkek top yekûn (45075) kişiden ibarettir. Kilometre kare başına (18) kişi düşer. Beyşehir merkezinde (1000) e yakın ev vardır. Çarşısı pazarı düzgündür. Cumartesi günleri (Pazar) kurulur. Etraf kazalar pazara iştirâk ederler.

İçmeler .— Beyşehir kazasının batı yönündeki Anamas dağları eteğinde bulunan içmeler, (Mide ve bağırsak) hastalıkları üzerinde husule getirdiği şifalı tesirlerle dünyanın birinci sınıf içmelerini teşkil ederler. Kayıkla Beyşehirinden hareket edildikten dört saat sonra (Kurucaova) köyüne çıkılır. Bu köyden itibaren batıya bir saat daha yol alınca birinci (İçmeye) kavuşulur. Diğer içme de gene (Anamas) dağında olup (Kurucaova) ya altı saatlik mesafede (Eğirdir) kazasının hududu içindedir. Bu içme daha şifalı ve müessirdir.

Ağustos ayından itibaren Eylülün onbeşine kadar bu içmelere halk rağbet gösterirler. İçilen sular az zaman sonra tesirini yapar, hazım cihazını tamamen temizler. Gönül arzu eder ki buralarda barınacak Oteller, Lokantalar olmalı, herkes cennet yurdumuzun bu hayat usaresinden faydalanmalıdır.

Gezme yerleri .— Beyşehirin cenup batısındadır. Antalya yolundan ilerilenince yarım saat sonra (Akçeşme)ye yaklaşılr. Şosenin cenubuna düşen (Bademli) köyüne giden yola geçilir. Yarım saat gidilir. Bademli köyüne ulaşılır. Mezkûr köyün içinden cenup ciheti yolu ile yirmi dakika daha ayaklanınca «Sivri kaya»nın etekleri ellenir. Demek oluyor ki (Sivri kaya)nın Kazaya olan mesafesi bir saat yirmi dakikadır. Sivri kaya, görünüş itibarile çok göz alıcı, ruh açıcı bir yerdir. İsviçredeki tabii bediaları unutturacak kadar dilrübadır. Tabiat buraya gelen dilberlerin yanaklarını güneşin ateşile yakmamak için kuvvetli elile onların üzerine Ceviz ağacının serin yapraklı dallarile şemsiyeler tutar.

Asıl Sivri kaya adını alan kayaların dibinden elmaslanarak akan sular, ölümlük canlara, yanık yüreklere dirilik ve serinlik bahşeder. Cıvıltılı şırıltılı bir eda ile her gönülde yankılar uyandırır. Otağ gibi yükselip genişliyen koyu nefti gölgeli «Lâdin» ağaçları kim bilir kaç peri masalının kahramanlarına göksünden yer ayırmıştır?!...

Kim bilir kaç tane Mehmetciğe canlı bir tarih gibi atalarının kahramanlıklarını narin yaprakları dile gelip fısıldamıştır?!...

Küçük Manastır .— Sivri kayanın cenup doğusundan on dakika daha ileridedir. Burada pek nefis bir su vardır ki abuhayat gibidir.

Afşar bağları .— Beyşehirin kıyısında ve yirmi dakikalık bir mesafededir. Halk buralara yaz ve bahar günlerinde sahra yapmak için taşınırlar. Çömlek kebablarile, nev'i Beyşehirine has baklavalarla konuklarını ağırlarlar.

Beyşehirin tarihî durumu .— Ben burada ancak Eşref oğulları zamanını yaşatacağım. Bundan önceki devirleri tetkik ve öğrenmek isteyenler (Eşref oğulları tarihi - Beyşehir kılavuzu) adlı kitabımı okusunlar. Eşref oğulları tarihini ve Beyşehirini ilk tetkik etmek ve kitap halinde ortaya koymak bana nasip olduğu için bahtiyarım. Bu heyecanlı tetkikleri yaparken maddeten haylı mutazarrır oldum. Hiç bir müesseseye veya şahsa arka vermeden kitabımı bütün hakları şahsıma ait olarak neşre muvaffak olduğum gün her yorgunluğu unutarak sürekli bir zevke kavuştum. Gayem para kazanmak, meşhur olmaktan ziyade mesaimi bir neticeye bağlamaktı. Bunu gördüğüm için Tanrıma binlerce şükürler ederim

Eşref oğulları .— Eşref oğulları ailesini şöyle bir kütük ve kökle yakalayabildim. (Eşref) oğlu Seyfettin Süleyman (İki oğlu) Eşref, Mubarizüddin, Mehmet, (Mehmet beyin oğlu) Süleyman

Şahtır. Yine taş üzerine kazılmış kitabelerdeki esasa nazaran (Eşref) in, Selçuklardan iki kardeşin yani (II. İzzettin Keykâvus) ile (IV Rükneddin Kılıç Aslan) [M. S. 1249 - 1257] senelerinde birlikte saltanat sürdükleri devirde ve bu devri müteakip zamanlarda yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu sıralarda Anadolu ve Selçuk sarayı çok karışmış bir manzara arz etmekte idi. (Eşref) de beyliğini kuvvetli bulundurmak için (Germiyan) oğullarile anlaşmış ve bu suretle vaziyetini kurtarmaya çalışmıştı.

(Şehabettin'ül Amri) nin [Mesalikül'ebzar fi Memalik-ül-Emsar] adlı kitabında bu cihetler sarahat ve vuzuhla ifade olunmaktadır.

Eşref beyin vefatında yerine oğlu (Seyfettin Süleyman) geçti. Süleyman bey, idare ve umurda bilgili, otoriter bir adam olduğunu eserleriyle bize kadar nakil ettirebiliyor. Selçuk sarayındaki (Kurultay) lara iştirâk ettiriliyor ve kendisine bir mevki veriliyordu.

Süleyman bey, caddeler açtırıyor, Beyşehirindeki kalenin inşasını ikmal ediyor, hanlar, hamamlar yaptırıyor, Beyşehirin (İçeri şehir) adındaki mahalde bulunan güzel caminin ve türbenin inşasına muvaffak oluyor.

Beyşehirî âdeta (Küçük bir hükümdarlık) merkezi olmasına rağmen çetin ve güçlü bir Hükûmetin en muhafazalı ve en mamur şehri halini alıyor. (Eşref Oğulları) hükûmeti şu suretle Süleyman beyin mevcudiyetile tarihe temelini atmış bulunuyor.

Kitabelerde Süleyman bey hakkında bir hayli tâzim ifade eden ve onun istiklâl ve hükümdarlığını belirten sözler mevcuttur. (Bu kısımları Eşref Oğulları eserlerinde izah edeceğim)

Eşref Oğulları Hükûmetinin en parlak devri Süleyman beyin zamanı oluyor.

Süleyman beyin ölümünden sonra yerine büyük oğlu (Mehmet) bey hükûmdar olmuştur. Süleyman beyin diğer küçük oğlunun (Eşref) olduğunu şecerelerinde beyan eyledim. Mehmet bey ruhunda ve huyundaki sıcaklık ve sempati ile halka kendisini sevdirmiş, hükûmetine komşu olan ve Selçukilerin yıkılmasile meydana çıkan beyliklerle de eyi geçinme siyasetini takip eylemiştir.

Kendisile tanışan ve huzuruna giren bir çok hakikî ve uyanık âlim ve şairleri tatmin etmiş memleketinin irfanına büyük hizmetler yapmıştır. O zamanın sayılı ve hattâ bu gün dahi millî irfan hazinemizin en büyük servetlerini bahşetmiş olan (Ulu Arif Çelebi) ve (Eflâkî) dede efendiyi bizzat sarayına davet etmiş ve

bu ilim ve irfan ziyafetinden haz almıştır. (Eflâkî) dede bu davet ve irfan ziyafetini; (H. 860) tarihinde Farsca olarak yazdığı (676) sahifelik (مناقب العارفين ومراتب الكاشفين) adlı kitabının (620 - 640 - 641) inci sahifelerinde mufassalan beyan ediyor. (Bu konuşma metninin aslının sureti ile türkceye tercüme edilmiş kısmı benim Eşref oğulları tarihi ve Beyşehir kılavuzu adlı kitabımda aynen mevcuttur.)

(Mehmet beyin) vefatı üzerine yerine oğlu maalesef yıldızı düşük (Süleyman Şah) geçti Mehmet beyin oğlundan ziyade tahta (Eşref) beyin lâıyk olması yakışır. İhtimalki Eşref ya o zamanlar öldü, yahutta ağır bir hastalıkla mâlûl oldu. Bu ciheti aydınlatmak bir tarihî vesikaya tesadüf edemedim.

Sakat bir kafa ile iş başına geçen Süleyman Şahın zamanında (Eşref oğulları) hükûmeti bütün dekorlarla birlikte tarih sahnesinden çekiliyordu.

İlhanilerden [Sultan Ebusait Bahadır Han] Anadolu'yu işgal için [717 - 718] senelerinde büyük bir ordu ile gönderdiği [Emir Çoban oğullarından Timurtaş], Süleyman Şahı mağlubetmiş.. Beyşehirini zaptetmiştir. Bir rivayete göre ve Ulu Arif Çelebinin kerametine nazaran [Timurtaş], Süleyman Şahı öldürmüş, ve kendisini fena bir durumda teşhir ettirdikten sonra Beyşehir gölüne attırıştır. [H. 724 - 725] artık bu suretle [Eşref oğulları] hükûmeti de ortadan kalkmıştır. Bundan aşağı devre ait malûmatın burada zikri malûmu ilâm kabilinden olacağı için bu yaprakları kapayarak «Eşref oğulları» zamanında yaptırılmış olan kıymetli ve millî âbidelerimizin üzerindeki tetkiklerimi arz edeceğim.

— Sonu var —

Anadolu'nun İktisadî Tarihi

Yazan :

NACİ FİKRET BAŞTAK

(Başarafları Bundan Evvelki Sayılardadır)

Hittite'lerin "Eski İmparatorluk,, devrinde Anadolu'da
İktisadî Hayat.

Asuriye Kralı Sargon I. in muasırı olmak üzere, Küçük Asya'daki Samî kolonileri zamanında, bu yarımada'nın yüksek yaylası üzerinde ve Hatti denilen memlekette, pek aşikâr bir surette yeni bir unsurun zuhur ederek orada hâkimiyetini tesis ettiği görülüyor ki bu kavim, bundan sonra orada hâkim ve müdir unsur olarak asırlarca devam edecektir. Bu «ethnik» unsur, Karadenizi Marmara ve Ege denizlerine birleştiren Boğazlar vasıtasile Avrupa'dan gelerek Küçük Asya'ya sokulmuş olan Hindu - Avrupa'ların birincisi değildir; bunlardan birkaç asır daha erkence buraya Luwiler ismi altında tanınmış olan diğer bir kavim hicret etmiş ve bunların memleketi olan Luwia yahut Lugga İsa'dan evvel XIV cü asırda, Hittitologue'lardan Götze'ye göre, Anadolu yaylasının cenubu garbî kısmında ve Hrozny, Cavaignac ve Forrer'e göre de, teferrüata ait bazı farklarla, büyük göllerin cenubunda idi. Yani evvelkine göre, Greko - Romen devirlerde Lycie = Lykya denilen hitta, ve ikincilere göre de, yine o devirlerde Lycaonia denilen hitta idi. Demek oluyor ki, şimdiki (Konya) vilâyetinin: Konya, Karapınar, Cihanbeyli, Karaman, Beyşehir ve Seydişehir kazalarının bulundukları yerler Hittite İmparatorluğu zamanında bilhassa Luwia ve yahut Lugga denilen hittayı teşkil ediyorlardı. Mamafih Luwi'lerin bulundukları yerler garbe ve cenuba doğru daha fazla imtidat ediyordu. Yerleşmiş oldukları yerde o memleketin ismini kendi tesis etmiş oldukları devlet için kabul etmiş olan Hindu - Avrupaî zümre, bütün Hatti'de hâkimiyetlerini tamamen kabul ettirmeden evvel nerede ve ne halde bulundukları bugün ilim âlemince malûm

olmuştur. Bunu gösteren vesikalar meyanında muahhar devirlerde iki nushası vücuda getirilmiş olan kıymetli bir metin, iki hükümdarın siyasi icraatını göstermektedir ki onlar da (Kussar) hükümdarı Pithâna ile oğlu ve halefi Anitta'dır. Bunların bulundukları devir, Hindu - Avrupaî muhacirler ile Asyanik Hittite'ler arasında mübarezenin başlamış olduğu devirdir. Yerli Hittite'ler yani Asyanik'ler arasında Hindu - Avrupaî'lerin bir müddettenberi yerleşmiş olduğu ise Kaneş'de bulunmuş olan Samî'ce yazılmış levhacıklarda Hindu - Avrupaî isimlerin mevcudiyetile anlaşıl-maktadır.

Anitta tarafından yazılmış olan vesika, memleketin küçük küçük Kral-lıklara ayrılmış olduğunu göstermektedir: Bunlardan bazıları Kussar, Hattus (yani Hattuşas), Hurkivna, Salatiwara, Puruşanda (yahut Pursa-handa) ve Zalpuwa'dır ki bunlar Anitta'nın vesikasında zikredilmiştir.

Hittite İmparatorluğunun müstakbel paytahtı olan Hattus yahut Hattu-saş'ın mevkii mükemmel surette malûmdur: Onun harabelerinin Yozgat vilâyetindeki (Boğazköy) karyesinin bulunduğu yerde olduğu isbat edil-miştir.

Salatiwara (Kaneş levhacıklarında Salatuwar, Saladuar, Saladuwar) Anitta'ya göre Hula ırmağının öte tarafındadır. Acaba bu ırmak hangisi-dir? Hrozny bu ırmağı, şarktan garbe doğru akarak büyük Tuzlu göle dökülen ve klâsik devirlerde Hylas denilen, şimdiki (Aksaray)ın (Melen-diz suyu) ile birleştirmiştir; diğer bazı âlimler ve bu meyanda Cavaig-nac ise bu ırmağın Niğde ve Bor taraflarından gelip Ereğli'nin şimalin-deki ovidan geçtikten sonra (Ak göl) e dökülen (Kızılcasu) yun aynı ol-duğunu ileri sürüyorlar; fakat akla yakın olan mevzubahs ırmağın (Ak-saray) ırmağı olmasıdır; çünkü Nesa'dan gelerek Salatiwar'a giden bir ordu yalnız (Aksaray) ırmağını geçmek mecburiyetinde olup (Kızılcasu) yu geçmesine hiç te lüzum yoktur. Velhasıl Hula yahut Hûlaya ırmağı-nın yakınında bu kadarcık bir ihtilâf bulunduğu halde Salatiwara'nın tâyininde hiç tereddüt gösterilmemekte, ve bunun, (Konya) şehrinin 58 kilometre şarkında, ve (Muradlı Höyük) = Nyssa'nın 123 kilometre ce-nubunda bulunan (Yağlı Bayat) karyesinin civarında harabeleri görülen, klâsik devirlerdeki Savastra'nın aynı olduğu müttefikan kabul edilmek-tedir.

Anitta'nın metninde diğer bir şehir de ehemmiyetli bir rol oynamak-tadır. O da bu hükümdarın kendisine makar ittihaz ettiği zannolunan Nesa'dır. Mekkii kat'iyetle tâyin edilmemiş olan bu şehrin ismi, Küçük Asya'nın klâsik devirdeki dört şehrinin taşıdıkları bir ismi hatırlatır ki bunlar arasında meşhur Piskopos Saint Gregoir memleketi ve ikametgâhı olmakla şöhret kazanmış olan Nyssa en muvafık olanı görülmekte olduğu gibi coğrafiyundan Kiepert'in teklifine nazaran da burasının harabeleri, Kızılırmağın cenubunda ve Büyük Tuzlu Göl'ün karşısında, Aksaray'ın 62 kilometre şimalinde ve (Gâvur Kalesi) nin 150 kilometre cenubu garbi-

sinde bulunmakta olan (Muradlı Höyük) karyesinde. Bu (Nesa) şehri, Anitta devrinden evvel bize mechuldür, ve «Eski İmparatorluk» a men-sup iki Kral'ın: Hantili ve Hızziya'nın vesikalarında artık zikri geçmiye-cektir.

Pithâna ile oğlu Anitta'nın paytahtı olan Kussar'ın mevkii el'an ma-lûm değildir. Fakat bu isim, Naram-Sin'in metnindeki Kursanra ile klâsik devirdeki (Archelais) Garsaura'ya yaklaştırılmıştır, ki burası da kızıl ırmağın cenup cihetinde ve (Hasan Dağı)nın şimali garbisindeki (Aksaray) şehridir.

Kral Anitta bazı şehirlere müteaddit seferler yaptıktan sonra (Konya) nın şarkındaki Salatiwara'ya karşı da bir sefer yapıyor. Anitta bu şehrin hükümdarını muharebe meydanına davet ve şehrin karşısında «Göğüs Kalkanları» nı ikame eyleyor. Anitta, düz meydanda kendisiyle muharebe etmesi için düşmanın çıkmasını bekliyor ve nihayet bütün orduyu esir ederek paytahtı olan Nesa'ya getiriyor.

Mağlûp olmuş olan birçok Krallardan aldığı ganimetler ile zengin olmuş olan Anitta, paytahtı olan Nesa'yı yeniden inşa ettirmeğe, hiç olmazsa büyültmeğe karar veriyor.

Kral, beraberinde (Nesa) ya getirmiş olduğu hayvanları zikrediyor: 2 Arslan, 70 Domuz, 1 Yaban Domuzu, 120 tane de diğer çarpa hayvan-ların ölü mü, yoksa diri mi olduklarını söylemiyor. Mevzubahs olan şey bir av hasilâtı mıdır? Yoksa kendisinden bin sene sonra Asuriye Kral-larının yapacakları vechile, bir hayvanat bahçesi tesis etmek istemiş olması mıdır?

Anitta tekrar muharebeye başlıyor; fakat Salatiwara şehrinin hü-kümdarı kalkıyor. Şehrini ve memleketini terk ile Hula ırmağını geçe-rek Nesa şehrine geliyor, ve burasının aşağı mahallelelerini yakıyor, ki buranın sakinleri İç Kaleye ilticaya mecbur kalıyorlar. Salatiwara hükümdarı kendisine 1400 muharip ile 40 çift koşum hayvanının ve bir miktar gümüşün itasını talep ediyor. Onun mutalebatı red edilmiştir: Müdafiler bir çıkış hareketi yaparak onu firara mecbur ediyorlar.

Anitta'nın kitabesinde zikri geçen son sefer bir şehre karşı yapılmış-tır ki bu şehrin ismi kaybolmuştur. Kral (Kaneş) deki Samî'ce yazılmış olan levhacıklarda pek çok kere zikri geçen Puruşanda şehrinin kralı ile beraber bulunmaktadır. Bu (tâbi=vassal), hükümdarına pek büyük kıymeti haiz bir taht ile bir âsa-yı-Hükümdarı (Sceptre) getirmiştir. Bunlar de-mirden imâl olunmuşlardır. Bu maden bu devirde pek kıymetli olup bun-dan başka Babil ve Mısır gibi yüksek medeniyetlere makar olmakta olan memleketlerde de hemen hemen mechuldür.

Kral Labarna'nın zamanında birçok yerler zaptolunuyor. Labarna, Wilusa'ya kadar gidiyor ve oğullarını, fethettiği şu memleketlerde, Vali olarak bırakıyor: Nenassa, Huspina, Zallara, Landa, Parsuhanta, Lusna, ve Tuwanuwa. Bu sayılan şehirler içinde yalnız bu sonuncudur ki mev-

kii kat'i surette tâyin olunmuştur; burası klâsik devirdeki Tyane şehridir ki şimdi onun bulunduğu yerde (Kilise Hisar) karyesi bulunmaktadır; burası (Ulukışla) ile (Niğde) arasındadır.

* *

Hittite'lerin "Yeni İmparatorluk,, devrindeki İktisadî Teşkilât.

Emlâk ve Arazi .— Cheptel .—

Hatti'de emlâk ve arazi mülkiyeti ya umumî (mâşerî) veyahut ta hususîdir. Burada mâşerî (umumî) mülkiyet mevcuttur; çünkü şehirler, kendi toprakları üzerinde öldürülmüş olan bir şahsın varisine, vüs'ati icab-ı hale göre tahavvül eden, bir miktar arazi vermeğe mecburdurlar. Hususî emlâk ve arazi mülkiyetinin ferdî olduğu görünüyor. Bu mülk, arazi üzerinde zebhedilmiş bir kurban ile, mâbutların himayesi altına konulmuş olmak icap eder: Zabih Rahip bir koyun boğazlar; on ekmekten ibaret bir takaddüme ve bir ölçek bira ile yapılan libation da merasimi ikmal eder. Mülkün sahibi değiştiğinde tasdik ve takdis merasiminin de yenilenmesi lâzımdır. Fakat bu merasim daha hafif olabilir: Memleketin başlıca mâbutlarından birine meselâ «Güneş» mâbudesi Arinna'ya, yahut ta «Furtuna» mâbuduna yalnız kül altında pişmiş bir ekmek takdim etmekle iktifa edilir.

Sahibi tarafından terkedilmiş olan her bir arazi [res nullius] olur; yani hassaten hiçbir kimseye ait olmaz, ve onu zer' etmeği üzerine almış olan herhangi bir adam tarafından işgal edilebilir. Eğer müteakiben onu muhafaza etmekten geri kalmır, ve diğer bir şahıs onu zer' etmeğe başlarsa evvelki adamın her bir hakkı sakıt olmuş olur.

Zer' olunabilen arazi, küçük küçük parçalara ayrılmıştır ki onlar da korular, otlaklar, çayırliklar, ekin tarlaları, meyve bahçeleri ve üzüm bağlarıdır.

Öküzlerin çektiği sapan ile hazırlanmış olan araziye arpa ve kızılcıca buğday (amidonnier) zer' edilir ki bunlardan da ekmek yapmak için un istihsal edildiği gibi, tahammür etmiş bir içki, bira da yapılır. Ekmek ve bira, takaddümelerde ehemmiyetli bir rol oynarlar. Bundan şu netice çıkarılmaktadır ki bunlar insanların tagaddisi için kendilerinden en mebzul surette istifade edilen maddelerdir. Bir takım üstüvaneler üzerinde tersim edilmiş olan sahnelerde bir saman kalemi vasıtasile Bira içildiği görülmektedir. Bu âdet, Küçük Asya'da hiç bir zaman nâbedit olmamıştır. Şimdiki halde bile küçük dağ köylerinde yabancı misafire içecek bir şey takdim edildiğinde bir de saman sapı verilir.

Azîm bir ehemmiyeti haiz olan diğer bir ziraat da bağ ziraatidir. Bağ = (vigne) ve Şarap = (vin) isimlerinin menşei Küçük Asya olduğu ve bidayette bu adların en eski Asianik bir lehceye mensup oldukları

zannolunmaktadır. Bu cihet çoktanberi lisaniyatçılar tarafından kabul edilmiştir. Hittite metinleri bu hususu teyit edecek yeni bir delil daha getirmişlerdir; Sümer lisanında Şarap (= vin) i gösteren ve tâ üçüncü binin başlangıcında Lagaş Kralı Urukagina tarafından istimal edilmiş olan ideogram = idéogramme, Hittite'cede hecaî bir kıymet almaktadır ki o da (Wi) dir, ve bu da Sümer'lerden alınmış olan elifbayı zenginleştirmek için Akkad'lılar tarafından icat edilmiş olan bir usule göre ismin birinci hecesini temsil etmektedir.

Bağı ihtiva eden tarla azîm bir kıymeti haizdir. (Babilistan'da takriben hektarın üçte biri kadar olan «iku» yani «evlek» vahidi kıyası ile) sissur tarlasının evleğine kanunen üç yarım sıkl ve halani tarlasının evleğine ancak iki yarım sıkl kıymet biçildiği halde, bağ tarlasının evleği bir mine (eski Yunan'lılarda yüz drahmilik sikke) takdir edilmiştir.

Hittite'ler tarafından yapılmış olan şarabın evsafını takdir etmek mümkün değildir. Milâttan evvelki birinci asırda Küçük Asya'nın Amasya şehrinde doğmuş olan Coğrafya âlimi Strabon, Malatya'nın Monarite denilen bir nevi şarabını, Yunanistan'ın şaraplarıyla rekabet edebilecek bir nefasette buluyordu. Şimdiki halde de Malatya'da birçok gayet mükemmel üzüm neveleri vardır. Konya Vilâyeti de üzüm yetiştirmek hususunda Malatya'dan ve sair böyle üzüm yetiştiren diğer hittalardan geri kalmaz. İsa'dan evvel VIII inci asırda, Konya Ereğli'sinin İvriz [İbris] köyündeki kaya üzerine nakr ve tersim edilmiş olan sahnede Hittite Kral-Rahibinin, kendisine taabbüt ettiği nebatat ve feyz-ü-bereket mâbudunun bir elinde uzun kılçıklı bir demet buğday, ve diğer elinde de gayet büyük bir salkım üzüm tuttuğu görülmektedir. Filhakika bu mâbudun karşısında taabbüt etmekte olan Hittite Kralı Warbalawa'nın makar-ı hükûmeti olan Tuwanuwa [klâsik devirdeki Tyane şehri, şimdiki Kilisehisar karyesi] şehri ve gerekse oradan çok uzak olmıyan Niğde ve Bor kasabaları da hâlâ pek zengin bağlara malik bulunmakta ve hele Kilisehisar'ın üzümleri nefasette birinciliği ihraz etmektedir. Konya şehrinin hemen hemen dört tarafı üzüm bağlarıyla çevrilmiş bir halde bulunmakta ve pek eski zamanlardanberi bazı mevkilerde ve ezcümle Sille' de bağ bozumu birçok «orgiastik» eğlence ve cünbüşlerle terafuk etmektedir. Konya'nın sekiz - dokuz saat kadar şimalinde ve Sızma ile Meydan arasındaki Nevinne yaylasında hâlâ pek eski zamanlardan kalma bağ kütükleri görülmekte ve bu mevkiin isminde Yunanca «Yeni Bağ» demek olan (Nea - vinea) dan bozma olduğu anlaşılmaktadır. Bunun gibi Sızma'nın höyüğünü hafreden köylüler orada, Konya'lıların «Çaraş» tâbir ettikleri, üzüm ta'sirhanelerine tesadüf ettiklerini söylemişlerdir. Velhasıl menşei, bir rivayete göre, Kafkasya, diğer bir rivayete göre şimalî İran olan «üzüm» ün belki de en eski ve hakikî menşei Anadolu'dur; ve bu yarımadanın pek çok yerleri gibi Konya Vilâyeti ve Konya şehride bağ ca pek zengin bulunmaktadır..

Elma ağacı yetiştirmenin de Hittite ziraatında aynı suretle ehemmiyetli bir şube teşkil ettiği görülmektedir.

Hittite'lerdeki ehli hayvanlar şunlardır: At, merkep, katır, öküz, koyun, keçi, domuz, köpek ve bal arısı.

At, «Eski İmparatorluk» zamanında malûm olmuştur. Böyle olmakla beraber henüz harpte kendisinden istifade edilmiyordu; Hittite Kralı Télébinu'nun metni birçok defalar piyade neferlerini zikrettiği halde harp arabalarını sevk ve idare eden muhriplerden aslâ bahsetmemektedir. Üçüncü binin ortasına doğru, Hurri'lerin ve daha ziyade Hurri memleketinde hâkim olan Hindu - İranî unsurun tesir ve delâletile at yetiştirme, Küçük Asya'da da inkişaf ediyor. Hurri memleketinden at tâlim ve terbiyesi san'atında mahir adamlar celbediliyor. Hittite ordularını pek korkunç bir hale getiren harp arabalarından mürekkep zümreler vücuda getiriliyor. Atların tâlim ve terbiyesine tahsis edilmiş ve dört levhacıktan ibaret olup Kikkuli isminde bir Mitanni'li tarafından telif edilmiş olan bir eser, Hattus'daki Kral sarayında arşivler arasında muhafaza edilmiştir.

Kanun, bazı ehli hayvanların fiyatlarını tesbit etmiştir. Koşum atının kıymeti katırınkinden daha aşağı takdir olunmuştur.

Büyük katır	1 mine		
Koşum beygiri	20 (30)	Yarım sikl	
At	14	«	«
Bir senelik aygır	10	«	«
Bir senelik çift kısrağı	15	«	«
Altı aylık aygır	4	«	«
Altı aylık çift kısrağı	4	«	«
Sapan öküzü	15	«	«
Büyük öküz	10	«	«
Büyük inek	10	«	«
Bir senelik sapan öküzü	5	«	«
Bir senelik inek	5	«	«
Altı aylık öküz	4	«	«
Genç inek	8	«	«
Dana	2	«	«
Koyun	1	«	«
Keçi	2/3	«	«
Kuzu	1/2	«	«
Keçi yavrusu	1/4	«	«

Hayvanların gerek etleri ve gerek derileri fiyatları da kanun ile tesbit ve tâyin edilmiştir :

Bir büyük öküzün eti	1/2	Koyun
Bir senelik öküzün eti	1/2	«
Altı aylık öküzün eti	1/5	«
Bir dananın eti	1/10	«
Bir dişi veyahut erkek koyunun eti	1/10	«
Bir kuzunun veya bir oğlağın eti	1/20	«

Bir büyük öküzün derisi	1	yarım sikl
Yünü ile beraber koyunun derisi	1	«
Altı aylık öküzün derisi	1/15	«
Dana derisi	1/10	«
Yünsüz koyun derisi	1/10	«
Kılı ile beraber Keçi derisi	1/4	«
Kılsız keçi derisi	1/15	«
Kuzu yahut oğlak derisi	1/20	«

Ziraat mahsullerinin fiyatları aşağıdaki surette tayin ve tesbit edilmiştir. [Vahidi kıyası Pa ile ifade edilmiştir ki Babilî'lerde takriben 16 litreye muadildir. Birde zibittani vardır ki hiç şüphesiz Pa dan daha küçük bir mikyastır.]

Kızılca buğday	1 Pa	1/3	Yarım sikl
Arpa	1 «	1/4	«
Birinci nevi zeytinyağı	1 zibittani	2	«
Tereyağı	1 Pa	1	«
Sızdırılmış Domuz yağı	1 «	1	«
Bal	1 «	1	«
Yogurt mayası	1 «	1/3	«
Peynir	1 «	1/2	«
Şarap	1 «	1/2	«

(Bitmedi)

ÂŞIK ÇALOĞLU

I. Aczi Kendi

(3) sayılı cöngün (14) üncü kapcağında Tuna türküsü adıyla yazılı aşağıdaki türkünün son beyitleri :

Ünüm Çaloğlu adım Sarı Durmuştur
İçim kükreyor kahbe düşman sormuştur
Atım kişner rü'yamı yar görmüştür
Bir selâmım var alın aman Durnalar

olmasına göre, adı Âşık Durmuş olan türkü sahibinin nereli olduğu malûm değilse de... Tuna boyu çarpışmalarında uzun yıllar kaldığı türküsünün baş parçasından anlaşılmaktadır. Bu türkü, Türk kahramanlığını nerelerde ne gibi işler yaptığını Tarih ve hakikat alanında meydana çıkaran ölmez bir konudur.

Acaba bu gibi canlı türküler Millî müzigimize alınsa olmaz mı. ? Bundaki ruhun yüksekliği küçümsenir mi. ? Bundan hayalin aldığı ilham şudur : Uzun yıllar askerlikle Tuna kıyılarında kalan Âşık Çaloğlu, Tuna'nın Zümrüt gibi yeşil kıyılarında ihtiyar bir ağacın gölgesine, sazı kucağında yaslanarak, Tunanın salına salına akışına bakarken bir yandan bir yana geçen Durnaların sesleri kulağına gidiyor.., işte bu anda bağrında yedi yıllık hasret taşıyan Âşık, gözlerini geldiği dağlara çevirerek âfakı süzerken sazının tellerine dokunuyor ve yanık sesini salarak serbes uçan Durnalara :

Yüce dağlardan aştık yedi yıl oldu
Tuna boyları bize hoş bir İl oldu
İndiğim dağlar hayâl meyâl yol oldu
Bir selâmım var alın aman Durnalar

diye gurbet âleminin ilhamına verdiği ikinci bir sunu ile obası hayalinde gözüküyor, oradari eşiyle Ana, Baba'sını göz önüne alarak şu ikinci parçasında :

Obada koydum nazlı Sunamı
Burnumda tüter unutmadım Oba'mı
Siz olsun görün ak sakallı Babamı
Varup sılamı bulun aman Durnalar

diye Durnaların sılası üzerinden geçmelerini temenni ediyor ve :

Tuna boyu sıra sıra Çınarmı
Yârim acep beni sorar ararmı
Obamızın ışıkları bilmem yanarmı
Bakında geri gelin aman Durnalar

nağmesini yanık ve hasretkeş âhenkle hayalinin derinliklerinden âfaka veriyor, yaslândığı ağacın muhitine inerek :

Tunanın boyu büklüm büklüm söğütler
Oturmuş Erler birbirini öğütler
Sarmış kenarı beyler koç yigitler
Sılaya çevirin yolun aman Durnalar

diye sağında solunda gözüken Serdar ve Erat çadırlarını anıyor, «sılaya çevirin yolu aman Durnalar» parçasını bu umutla bağlayıyor... Kendisinin kim olduğunu bildirmek için de :

Ünüm Çaloğlu adım Sarı Durmuştur
İçim kükreyor kahbe düşman sormuştur
Atım kişner rüyamı yâr görmüştür
Bir selâmım var alın aman Durnalar

diyerek adını sanını bildirdikten sonra artık düşmana hücumu hazır olduğunu ve atının kişnemesini buna işaret sayarak belki hâlin Eşinin rüyasma da girdiğini hayalinde belirterek Durnalarla yurduna selâm gönderiyor. İşte bu, Tuna boyunda yıllarca ve kahramanca bekleyen bir saz şairinin sâf, sâde ve temiz ruhla muhitinden aldığı ilham olmakla beraber yılmaz bir ruhun, yanındaki arkadaşlarını da kükreten şehametli bir menkıbesidir.

Bundan sonra bu cöngün (34) cü kapcağında Âşık Durmuş'un yine o çevreden yükselen şu millî türküsüyle ilhamını, «Deve katarı çekip giden bir Türkmen kızı» dolduruyor ve gördüğü gibi söyleyorki her satırında erkekli dişili Türk benlik ve dirliği ile çalışmasının tatlı gösterisini çok iyi tasvir ediyor.

Türkü

Eteklerin sokmuş gider belinde
İp eğirir kirman döner elinde
Katar çeker Çamlı Pınar yolunda
Kervan başı olmuş Türkmen dilberi

Kaşlar hilâl gözler kara sürmeli
Mevlâ ögmüş yaratmıştır görmeli
Oymakları «Hursunlu» dur varmalı
Güzellere baştır Türkmen dilberi

Salındıkça çayır çemen ıgranır
Sırma saçlar sağrısında uğrınür
Dilber melek, tende yüre döğünür
Dilberlere şahdır Türkmen dilberi

Salınarak selvi gibi gidiyor
Çiçeklere yüzünden renk viriyor
Yanıyor bu deli gönül yanıyor
Güneşmidir acep Türkmen dilberi

Ak bayırdan iner yola bu Durnam
Yürür katar peşinde nice Sunam
Durmuş derki selâmına ben duram
Şu İlere serdar Türkmen dilberi

Yine bu cöngün (35) ci kapcağında Âşık Durmuş cenge hazırlandığını anşıran Tuna türküsünün kavuştağında (nakarat) Tuna «suyu eğlen geçit bizimdir» diye Tunadan geçit istiyor. Ve arkadaşlarına kuşların bile bu hücumatekbir okuduklarını saziyle bildirerek Türk kahramanlığını şahlandırıyor.. Son beyitlerinde

(Dinim, kinim, erlik huyumdur) — (Bu cenk bize bir günlük doyumdur.) diye kahramanlığı olanca azametiyle ayağa kaldırıyor :

Türkü

Kahramanlar çevresinde kasdında
Kuğu yüzer Durna öter üstünde
Ferman vardır yiğitlerin destinde
Tuna suyu eğlen geçit bizimdir

Ana ata nice yiğit doğurmuş
Mevlâ bizi bu gazaya çağırılmış
Yeşil Gökten imdad sesi bağırılmış
Tuna suyu eğlen geçit bizimdir

Tuna suyu yalbır yalbır (1) akıyor
Yeşil donlu Melekler hep bakıyor
Dinle kuşlar nasıl tekbir okuyor
Tuna suyu eğlen geçit bizimdir

Arkadaşlar görün nice olurmuş
Yazılanlar elbet başa gelirmiş
Top sesinden kahbe düşman delirmiş
Tuna suyu eğlen geçit bizimdir

Adım Durmuş, Çaloğlu soyumdur
Dinim kinim erlik benim Huyumdur
Bu cenk bize bir günlük doyumdur(2)
Tuna suyu eğlen geçit bizimdir

Bundan sonra yine bu cöngün (49) cu kapcağında Âşık Durmuş'un şu türküsüne raslayyoruz. Âşık bunda, Eşinin nerede olduğunu Felekten soruyor... Yakımını yanık bir duyguya bağlıyor :

(1) Yalbır : Lem'a

(2) Doyum : Yemlik, Ganimet

Türkü

Nedir benim gurbet İl'de çektiğim
Gözlerimden kanlı yaşlar döktüğüm
Ağlayı ağlayı koyup gittiğim
Felek benim nazlı yârim kim aldı

Bir kuşcağız geldi kondu dikene
Öte öte bağrım-tükene
Koç yiğitler arzu çeker Vatana
Felek benim nazlı yârim kim aldı

Selâm eylen eşe dosta yârene
Ne muhaldır sılasına varana
Ne mutludur benim yârim görene
Felek benim nazlı yârim kim aldı

Benim yavrum iller ile oturur
Bana bakmaz elâ gözden kanlı yaşlar akıdır
Çok yiğitler bana nerkiz getirir
Felek benim nazlı yârim kim aldı

Bakılmaz siyah zülfün telleri
Bülbül olmuş mani söyler dilleri
Gözlerim ben yâr gelecek yolları
Felek benim nazlı yârim kim aldı

Ötme Durum bugün gönlüm gamlıdır
Durmuş söyler gözü yaşlı nemlidir
Yıkık yuvam çelenleri bellidir
Felek benim nazlı yârim kim aldı

Bundan anlaşıldığına göre Âşık, gurbetten dönünce, bırakıp gittiği Eşini ölmüş buluyor... ve bu suretle yaktığı bu türkü ile derdini eserek başına gelenleri anlatmış oluyor ki, saz âlemlerinde çok yanık âhenk ve dinleyişe maliktir.

KONYA

Kıymetli hocam D. IŞIK'a

Tarihin yüreği, can beldesidir,
Asırla ölçülmez yaşı KONYA'nın.
İç Anadolunun şan beldesidir
Dünyada bulunmaz eşi KONYA'nın.

Şanlı zaferlerin büyük durağı,
Namlı seferlerin yolu, uğrağı
Bin çeşit hazine saklar toprağı
Beyaz kehrübadır taşı KONYA'nın.

Dört bir köşesinde eski eserler,
Camiler, türbeler yükselmiş yer yer,
Ney sesiyle dolmuş, taşmış bu yerler
Bu makamla şakır kuşu KONYA'nın

Yazı ne güzeldir can katar cana,
Suları buz gibi iç kana kana
Kuvvet menbaidir verir insana
Bir başka sağlamlık kışı KONYA'nın

Çoktan kuraklığa çekildi bir set,
Taşar tarlalardan feyiz, bereket,
FEZÂÎ beş vakit Rabbe dua et
Bol olsun ekmeği, aşı KONYA'nın..

ÂŞIK FEZÂÎ

NASRATTIN HOCA'nın İSTANBUL'DA METFUN TORUNLARI

SAİT SUNGUR

Bu yazımda, Türk folklorünün eşsiz simalarından biri olan ve hatırıma geldikçe ince, nükteli fıkralarile bizi kahkahalara boğan Nasrattın Hoca'nın ne şahsiyetinden, ne de bu şahsın Selçukîler devrinde mi yoksa Osmanlı Hükümdarlarından Birinci Bayazıt zamanında mı yaşamıştır, gibi artık bugün halledilmiş olan meseleyi tazeleyecek değilim; maksadım, sadece, bu unutulmaz «Fıkra müb'diinin» İstanbul'da yaşamış Torunlarına ait Mezar Kitabelerini buraya kaydetmektir.

Geçen yaz, Türk Tarih Kurumu namına, İstanbul'un bazı mezarlıklarını tararken Edinekapı dışındaki Şehitlik Kabristanında yanyana oldukça temiz bir halde bulunan üç mezara tesadüf ettim; ve üzerindeki kitabeleri okuyunca Nasrattın Hoca'nın üç torununa ait olduğunu gördüm; bu suretle Hoca'nın sülâlesinin Hicrî onüçüncü asra kadar devam etmiş olduğu anlaşılmış oluyor. Ne yazık ki kitabeler usta bir nâzımın kaleminden çıkmamış basma kalıp bir ifadeden ibaret. Bunlardan birincisi : [1]

HÜVELBAKİ

Hey meded bulunmadı ecelin çaresi
kırk beş yaşında hıtam buldu va'desi
nice ruhanî ve cismanile tedbir itdiler
gelse Lokman niylesün tolmuş ecel peymanesi
Hoca Nasreddin rahmetullah aleyh
hazretlerinin sülâlesinden ve Fatih
cami' şerifi sure-i- Fetih, Mülk
Hânı ve Simkeş mescid şerifi imamı
ve hatibi hattatın'den hafız Kasım efendi
ruhine elfatiha

1208

(1) - Kitabelerin tarihlerinde bir aykırılık var; çünkü Baba ve iki Kızının vefat tarihini gösteren bu rakamlar birbirini tutmuyor; Baba ve bir Kızının ölüm tarihleri 1208 ve 1209 olduğu halde diğer Kızın ölüm tarihi 1318. Yani Baba ile bu kızın vefatı arasında bir asırlık zaman farkı görülüyor. Her halde bu rakam, Taşının dalgınlığından dolayı, 1218 olacak iken 1318 olarak yazılmıştır.

Diğeri :

Ah - minelfirak

Vah esef kim duhter Pakize Mehmed Kasım efendi
yigirmi üç yaşında kıldı azm gülzar beka
rihletinden dokuz ay akdem tezevvüce itmiş idi
hayf kim ol nevcivan oldu bu âlemden cüda
Hoca Nasreddin efendi sülâlesinden
Hafız Mehmed Kasım efendinin kerimesi
Fatime Zehra hanımın ruhine fatiha

1209

Üçüncüsü :

Ah - minelfirak

Bu cihan bağma geldim bir mürüvvet görmedim
derdime derman aradım bir ilâcın bulmadım
ah ile zar kılarak tazeliğime doymadım
yigirmi iki yaşında iken darülcinan eyledim
azm [1] cinan altı mukaddem tezevvüce itmiş idim
çün ecel peymanesi tolmuş ben mürada irmedim
Hoca Nasreddin efendi sülâlesinden hafız
Mehmed Kasım efendi kerimesi Hadice hanımın
ruhine 1318 fatiha

(1) - Aslında böyle düşüktür.

NOT : 48 ci sayfanın 13 cü satırındaki (Edinekapı = Edirnekapı) dır.

Mezar taşları Osmanlı harf ve telaffuzuyla yazılmıştır. Bunları herkesin okuyabilmesi için, yazılışlarına göre, Türk harflerine çevirdik. Birinci taştaki Kasım efendi: Fatih camisinde Kuran-ı Kerimden (İnnâ Fetahna... ve Tebareke...) surelerinin okuyucusu, Simkeş Camisinin İmam ve Hatibi aynı zamanda güzel yazı yazan Hattat imiş.

Konya'da "Kutlu Melik Hatun,, Darülhüffazına dair bir Vakfiye

Ve

"Şeyh Siracüddin Ürmevî,, hakkında bir kaç söz

M. MES'UD KOMAN

- 1 — وقف
- 2 — هذا الكتاب الامام العالم العامل والفاضل الكامل مولانا بدر الدين محمود چلبى بن الامام المرحوم المغفور
- 3 — المحتاج الى رحمة رب الغفور مولانا عماد الدين محمد بن على بن عمر بن القاضى سراج الدين الارموى تقيده الله
- 4 — بفقرانه على الدار التى بنتها زوجة الست الرفيع المسماة قتلو ملك خيون بنت المرحوم الحاج محمود
- 5 — وجعلتها دار الحفاظ بباطن مدينه قونية حيث عن البلد خلف مدرسة الاتا بكية وقفنا
- 6 — صحيحاً شرعياً وجسماً صريحاً مرعياً مؤيداً مخلداً بحيث لا يباع ولا يوهب ولا يرهن
- 7 — ولا يورث الى النسب يرث الله الارض ومن عليها وهو خير الوارثين
- 8 — وشرط ان لا يخرج منها الا برهن وثيق فمن بدله بعدما
- 9 — سمع فانما ائمه على الدين يبدلون ان الله
- 10 — سمع عليم

Yukarıya suretini koyduğumuz vakfiye, III üncü Sultan Selim'in Validesinin kethudası Yusuf Aga'nın Konya'da tesis ettiği Kütüphanesinin kitapları arasında 1803 numarada kayıtlı (= Şeyhurreis Ebu Ali Sina) nin (= شيخ الرئيس ابو على سينا) Kitab-ün- nebatat min Kitab-üş-şifa) adlı eserinin başında nesih hattı ile yazılıdır.

Vakfiyenin münderecatından; Konya'da Selçuk oğulları zamanında uzun müddet «قاضي القضاة» = Kadı-ül-Kuzat» lık makamını işgal etmiş bulunan Şeyh Siracüddin-i Ürmevî'nin oğlu Ömer'in oğlu Ali'nin oğlu Mevlâna İmadüddin Muhammed'in oğlu Mevlâna Bedrüddin Mahmud Çelebi'nin karısı, Hacı Mahmud'un kızı

«Kutlu Melik Hatun» un Konya'nın içinde «Atabekiye» medresesi arkasında bir Darülhüffaz yaptırdığını ve bu kitabı oraya vakfettiğini anlıyoruz.

«Atabekiye» Medresesi Kadı İzzüddin Mahmud-u Razi'nin mescid ve türbesi karşısındaki Fahrüddin Aslan doğmuş bin Sevinç'in yaptırdığı medrese olduğuna göre «Kutlu Melik Hatun» tarafından yaptırılan bu darülhüffazın yeri de, bugün üzerine evler yapılmış bulunan bu yerin arkasında bulunması lâzım gelir.

Şeyh Siracüddin Ürmevî'nin sülâlesi de aldıkları unvanlara nazaran dedelerinin mesleklerini takib ederek bir hayli zaman Konya'da neşr-i İlm etmişler.

Vakfiyenin hangi devirde yazıldığına ve darülhüffazın yapıldığına dair ufak bir ima yoksa da «Karaman Oğulları» devrine tesadüf etmiş olsa gerektir.

Mecmuamızın 30 No.lu nüshasında «Altın Ordu» sülâlesinden «Berdi Beyhan» namına, başında bir mukaddimeyi muhtevi, allâme Sadettin Teftazanî'nin «كتاب التلويع وفي حقايق التتقيج» adlı eserinden bahsederken eski yazmalarımızdan yapacağımız istifadelere temas etmiştik. Bu sefer de bulduğumuz yazmanın baştarafında gördüğümüz vakfiyeden de Konya tarihi için yeni bilgiler edinmiş oluyoruz.

Bu münasebetle Selçuk tarihinin mühim bir siması olan Şeyh Siracüddin'e ait bir kaç satır nakletmeyi münasip gördük :

Aslen Azerbaycan'ın «Ürmiye» Kasabasına mensup bir Türk bulunan Siracüddin'in isimleri Mahmud künyeleri Ebusena = ابوالسنا) dır. 594 H. de doğmuş ve «Musul» da tahsili ulum eylemiş, sonra Konya'ya gelip yıllarla neşr-i ilmetmiş ve «Atabek-i Âzam Kadı İzzüddin Muhammed bin Mahmud-u Razi» den sonra da «قاضي القضاة» = Kadı-yül-Kuzat» olmuştur.

«Mevlâna Celâlüddin Rumi» ile münasebette bulunmak ve cenaze namazını kıldırarak beraber Mevlevîler arasında (her nedense) Pir-i- Tarikate mühalefetele şöhret bulmuştur.

Malûm olduğu üzere Mevlâna, cenaze namazının kıldırmasını «شيخ الكبير» = Şeyhül Kebir» Sadrüddin-i Kunevi'ye vasiyet etmiş, O da şiddeti teessüründen bunu yapamayınca yerine Şeyh Siracüddin Ürmevî'yi geçirmiştir.

Esbak Şeyhül islâm Haydarî zade İbrahim efendi bu vâdide bir hikâye nakleder :

«Siracüddin-i Ürmevî asrının ecillei ulemasından olmakla beraber Mevlâna hazretlerinin de münkirlerinden idi.

Bir gün Mevlâna hazretlerinin, (Ben yetmiş üç mezhep ile müttehidim) buyurmuş olduklarını işitmiş ve bu vesileden bilis-tifade inkâr ve ta'rize tasaddi etmiş ve binaenaleyh mukarriple-rinden ve ulemadan bir zatı talimatı mahsusa ile nezdi Mevlâ-na'ya göndermiş idi.

Hazreti Mevlâna bir Cemiyet arasında iken vasıtai mumaileyh, alâmeleinnas, öyle bir söz söyleyip söylemediğini sual edince, Mevlâna dahi cevaben :

(Evet söyledim) demesi üzerine şiddetli bir surette tecavüzatı lisaniyeye başlamış, Hazreti Mevlâna ise bu düşnam ve itirazatı şedideye tebessümle mukabele ederek: (Şu halde seninle dahi müt-tehidim) buyurmuş ve bu muamelei fütüvvetkârane üzerine Sira-cüddin tarafından gönderilen zat kemâl-i mahcubiyetle avdete mecbur olmuştur.» [1]

* *

Anadolu Selçuk devleti veziri âzamlarından «Sahip Ata» na-mile benam «Fahrüddin Ali» nin Konya'daki «İnce Minare = Darülhadis» i ile, (663 H.) Sivas'taki gök medresenin (678 H.) tarihli vakfiyelerinin nazımı ve müseccili olan, Şeyh Siracüddin-i Ürmevî, «İnce Minare = Darülhadis» vakfiyesinde aşağıdaki elkap ve evsaf ile teşerrüf etmektedir :

«مولانا وسيدنا علامة العالم، افضل المتأخرين، قدوة المحققين، سلطان العلماء، شريح الزمان، شيخ المشايخ الاسلام والمسلمين، قاضي القضاة في الممالك، سراج الملة والدين، حجة الله على خلقه، ناصح الملوك و السلاطين، ابو الثناء محمود بن ابي بكر بن احمد الارموى مولى الله ظله وعلاه وخرس عليه ودينه ودنيا» [2]

* *

675 - 677 H. 1276 - 1278 M. de «Cimri» vak'asında Şeyh Sira-cüddin, Konya'lıları Selçuk tahtına oturan «Gıyasüddin Siyavüş» ile Karaman oğlu birinci «Mehmed» bey aleyhine fetva vererek tahrik etmiş ve onların kovulmasında âmil olmuştur. (مطلع الانوار = Matla-ül- Envâr) ismindeki eseri meşhurdur.

(1) — İbrahimülhaydarî; Mezahip ve turuku İslâmiye tarihi. Sahife 111.

(2) — M. Ferit Uğur, M. Mes'ud Koman; Selçuk veziri Sahip Ata ile oğullarının hayat ve eserleri.

682 H. 1283 M. tarihinde 88 yaşında vefat etmiştir. Konya'da Musalla kabristanında medfun olduğu söyleniyor ve Konya'da gömülü ricalin esamisinden bahis bir risalede de böylece yazılı ise de kabri bulunamamıştır.

Ancak «Turgut Oğlu Pir Hüseyin» beyin (832) H. tarihli «Kalenderiye» zaviyesi vakfiyesinde hudutlar ta'dat olunurken :

(. التربة المطهرة المنسوبة الى الامام العالم الرباني المرحوم مولانا سراج الدين)

diye geçmesine bakarak Şeyh Sücaüddin türbesinin karşısındaki küçük künbedin altında gömülü olmasına ihtimal veriyorum. Çünkü «Kalenderiye» zaviyesi bunun arka tarafına tesadüf etmekte-dir.

Halk arasında Şeyh Siracüddin türbesi denilen künbedin altın-da ise Şeyh Halilî isminde bir zat medfundur.

İSTANBUL MEZAR TAŞI KİTABELERİ

Ve

Kabristan Edebiyatı

II

Yazan : SAİT SUNGUR

Hekim oğlu Ali Paşa avlusundaki büyük hazirenin - taradığımız yerlere nazaran - hususiyeti buradaki kitabelerin oldukça kuvvetli ve hattâ bazıları edebiyat tarihimize isimleri malûm şahıslar tarafından yazılmış olmasıdır. Kitabenin altındaki 1157 rakamından Birinci Mahmut devrinde yaşadığı anlaşılan Re'fet adlı bir Şair şu mersiye yazmış :

Hayf kim bir dür yektayı bu gavvas felek
atdı manend sadef ka'r yem deryadan
hâke de düşse yine kadr güher dun olmaz
dür şehvarına kande ise cayı aden
Re'fetâ layık idüb lutf hezare mevlâ
af idüb cürmün ide ana behiştî gülşen
çıkub üçler didiler muaccem ile tarihin
sahn firdevsi ide Ayişe hamm mesken

Şhiremininde Denizabdal mahallesinde Sa'diye tarikine mensup İnadiye Tekkesinin temiz, bakımlı küçük haziresinde Bahaî adlı kuvvetli bir Şairin [1] ta'likle yazılmış iki kuvvetli kitabesine rastladık :

(1) - Bu tekke müessesinin oğlu ve son şeyhi Hacı Akif efendiden aldığımız malûmata göre Bahaî mahlaslı bu Şairin asıl adı Çolak Ahmet efendidir. Şhremmini Camiinin imamının oğlu ve kendisi de Şhremmininden Topkapıya giden Tramvay yolu üzerindeki Pazar Tekkesi yanındaki Kürkü Camiinin imamı imiş, tarih düşmekte çok mahir imiş. Umumî harpten sonra ölmüş.

Hudayı lemyezel bakıydir ancak fânidir eşya
küllü şeyin hâlikün nassı güvâh itti
hususâ gene iken mahdumı şeyh Reşit efendinin
gidüb dar cihandan kurb Hakkı cilvegâh itdi
driga onyedî yaşında ol nazik gülün yahu
esüb bad ecel sermayei ömrün tebah itdi
o ferzend zekinin firkatinden mader ve ihvan
akıtdı gözlerinden kanlı yaşlar ah ve vah itdi
Behâî danei eşk ile nazm itdi güher tarih
Ali Rüstem bu yıl hülzar lahuti penah itdi

Diğeri :

Ay ey dil yine bir aşkı didar ebed
mazhar sır hafi behrever nur ehad
hizmet itdi nice yıl sıdk ile bu dergehde
oldu gark ab yem feyz ve kemâl bi had
pertev mihr füyuzat tarik Sa'dî
dil agâhma virmişdi fûruğ sermed
nokta-i vahdetin esrarına oldu ârif
küşe-i fakr-ü fena içre kalub sıfrülyed
cilvegâh eyledi lahut-i revan pâki
ravza-i huld-ü berin oldu ana bu merkad
serfûru eyledi tarihine pir-ü berna
Hak didi itdi fena canını Derviş Ahmed

Kocamustafapaşa'da Sünbül Efendi Camii arkasında - O civarın halkı arasında - Nuh efendi hayratı diye anılan ve Tekkelerin kapatıldığı sıralarda - öğrendiğimiz malûmata göre - halk tarafından yıkılan binanın mezarlığında Reis-ül-Etıbbâ Nuh efendi [1] için Vehbi adlı bir Şairin bir kitabesine rastgeldik. Kuvvetle zannettiğime göre - çünkü kitabenin altındaki 1119 senesine ve ifade tarzına bakarak söylüyorum - bu Şair meşhur Seyid Vehbidir :

(1) - Hekim oğlu Paşanın babası.

Ol reis ehl tıb darûres dil hastegân
Nuh efendi kim püsünd eylerdi görse Calinus
rıhlet itdikde bekaya ol şeh iklim cud
döğdü ihsan didegânı sinenin manend-i kûs
iki mısra'da iki tarih inşad eyledim
Vehbiya olmuşken enduh firakıyla abus
Nuh cisim zevrakın saldı adem deryasına
hikmet Allahın, reis-i ehl-i tıb göçdü füsüs

Yine Kocamustafapaşa'dan Yedikule'ye giden Hacı Evha-
deddin caddesi üzerindeki Küçük efendi Camii ve Tekkesi hazi-
resinde Leylâ adlı bir Şairin - kadın olduğunu zannediyorum - bir
kitabesine rastladık :

Yok vefası kimseye hayf kim bu mihmanhanenin
bir gün elbet nuş ider cam-ı ecel pir-ü cıvan
duhter Elmas paşa zade gitdi gene iken
mürg ruhi eyleyüb dar behiştî aşıyan
mader-i biçareyi gene-i firak içre koyub
doymayub dünyasına azm itdi ol nevres fidan
olmayub derdine derman tabib ve hoca Ah
irciye imtisalen oldu ukbaya revan
Namını bir fatihayle yad idüb eyle dua
Çare yoktur ta bemahşer eylesen ah figan
Hak teala merkadin gencinei envar idüb
hur-ü gılman ile ikram eyleye Mavlâ heman
ağlayub Leylâ didi tarih sal rihlet
caygâh ola Hanife hanıma ya rab cinan

Kitabenin altındaki 1248 tarihine bakılırsa Leylâ İkinci Mah-
mud devrinde yaşamıştır.

Yine aynı haziredeki kitabenin tarihinden Abdülaziz zama-
nında yaşadığı anlaşılan Hüsnü adlı bir Şairin mütasavvıfane bir
yazısını okuyoruz :

Necli Feyzullah efendi şeyh Mehmed sünbülün
merkad pakin ziyaret eyliyen merd said

işbu meşhed sünbül bağı hakıykatdır hemin
buy-i vahdet şem idersen kalbini eyle ferid
bir küçük şeyh dinmekle bulmuşiken şöhreti
Kümmel-ü ekber mükemmel şanına dinmek bedid
mazhar nur seyadet hafız kur'an-ı Hak
menba'ı ilm hakıtkat vakıf sır-ı vahid
bendesî Hüsnî bükâ ve ah-la eşkim döküp
ruh pâk es'adinden eyledim rahm ümid
iki darın kâmın aldı cevher tarihidir
hayı huyi Hüye virdi ah şeyh Abdülreşid

Yine Kocamustafapaşa'da Sancak tekkesi haziresinde Abdül-
aziz devrinde yaşadığı kitabenin altındaki tarihten anlaşılan Saf-
fet adlı bir Şairin bir kitabesine tesadüf ettik :

Ömrüm çalış ibadet-i ma'bude ruz-ü şeb
zira gelen cihane gider itme istibah
göçdi Hasib efendinin işte kerimesi
layıkdır itse hemseri Asım efendi Ah
rahm itmeyüp o hanıma kıydı acuz-ü çarh
itdi yirmi iki yaşında ecel tebah
biçare çare bulmadı dünyada derdine
kılsun bekada zatına Zehrayı Hak penah
ihlasla bu acizeye rahmet eyliyan
taht-ı livayı eyleye mahşerde cilvegâh
tarihin eşki hüzn ile Safvet niyaz kıl
kabri Hadice İsmeti nur eyleye ilâh

Samatya'da Çavuşzade Camii sokağında Şahsultan Camii ha-
ziresinde kitabenin altındaki 1280 rakamından Abdülaziz dev-
rinde yaşadığı anlaşılan Hikmet adlı bir Şairin bir kitabesini
gördük :

Spehr-i hiylebazın böyledir ayin-i devramı
ider her şeye merk ile tahdiş ömr insanı
bu yıl necli necibi hazret Rıdvan paşanın
bekaya gitdi nalan eyledi ahbab-ü hıyşan
civan hoşdil ve hoş huy-i istidad iken hayfa
tebah oldu safası vakt ömr ve zevk-u samanı

cihanda buldu asar-ı rahat fart-ı illetden
Huda ukbade kılun şefi' feyzi lutf-ül lihsanı
yediler çıkdı Hikmet didiler tarih cevherdar
Mehmed bey kıla cinanı dar-ı ruhanî

Samatya Tramvay yolu üzerinde Kadem tekkesinin temiz,
bakımlı haziresinde kitabenin altındaki 1278 rakamından yine
Abdülaziz devrinde yaşadığı anlaşılan Sa'di adlı bir Şairin bir
kitabesine rastladık :

Kime şevka ide bu felek-i gaddarı
yeni başdan bizi uğratdı ilahi derde
işte İsmet beyin ahlakı güzel maderini
itdi hâk iğre niban ah tükendi va'de
öyle bir salikei rah-ı Hüda idi ki ol
itmiş ikrar-ı Turk, konmadan evel mehde
oku bir fatiha merhumeye geçme yahu
ki bu emr oldu muhakkak dahi her bir ferde
Sa'diya itdi bu tarihi dü engüşt ile
Veh girdi haste Fatıma hanım lahde

Edirnekapi dışında Şehitlik mezarlığının eski kabirler kısmın-
da evvelce kitabesini yazdığımız «Bahaî» mahlashı Çolak Ahmet
efendinin bir kitabesini daha bulduk; bu kitabenin bu zatın elin-
den çıktığına hükmedişimizin sebebi kitabe tarihinin 1330-32
olmasındandır :

çeşm-ü dil kan ağlasun ah eylesün hasretle kim
irtihal itdi yine ukbaye bir zat şerif
terk idüb evladını hıyşanını ihvanını
eyledi otuz sekiz yaşında rihlet ol zarif
hüsnü hulkun menşei bir zat alikader idi
sahib hilmi-ü edeb dinmekle olmuşdu arif
ahzi feyz itdi tarik-ı pak bektaşiyeden
hub-bu ehl beyt olmuş idi zar-ü nahif
şüphesiz mazhardı bu esmaya ol derviş-i saf
ya Halim ya sabur ya vedud ya latif
hüzn ile yazdı Behaî cevheri tarihi
Hay dedi firdevsi teşrif eyledi yahu Şerif

Kocamustafapaşa'da Hüsrev Bezirgân Camii yahut Ramazan
efendi tekkesinin yan haziresinde Lûtfi adlı ve kitabenin altın-
daki 1295 tarihinden İkinci Abdülhamit devrinde yaşadığını an-
ladığımız bir Şairin bir kitabesine rast geldik :

Şafii mülk-ü fena sundu ecelden şerbet
eyledi semt-i bekaya o melek rû rihlet
mihri ruhsarı fûruz iken afak üzre
münhasif kıldı veremle anı ebr-i zulmet
maderine ide hak sabr-u ecirler i'ta
degmiye hüzn-ü firakiyle sirişk-i hasret
ruz-ü mahşerde ana hemdem ola şah-ı şehid
ola hem Hayder-i kerrar sobbet karin
yarei leşker-i islami sarardı sıdkan
nice yıl ecri cezil aldı bu pâk tıynet
Lutfi kan ağlıyarak fevtine didim tarih
Cerrah Abdullah efendiye ide ba rahmet kî (*)

Samatya'da Tramvay yolu üzerindeki Etyemez tekkesi hazi-
resinde evvelce bir kitabesini yazdığımız Saffet adlı Şairin zama-
nının şuarasından sayıldığı mezar taşındaki mensur yazıdan anla-
şılan Sermed hakkında yazdığı bir beyitten ibaret ve mensur
kısmın altında yazılı şu manzum tarihi gördük :

Safveta wülhem olub tarih-i fevtin söyledim
bezm-i adne eyledi Sermed efendi intikal

Samatya'da Hacıkadın Camii denmekle maruf ve Kanunî devri
vüzerasından İskender Paşa'nın kızı Mihrişah Hatun'un yaptır-
dığı ve kendi makberesini de ihtiva eden Cami haziresinde kita-
benin altındaki tarihten Abdülmecit zamanında yaşadığı anlaşı-
lan Feyzi adlı bir Şairin ta'likle yazılmış şu kitabesine rastladık:

yirmi üç yaşında gencken dünyadan ukbaya
Ayâl-i hacı İsmail efendi gitdi va hayfa
dokuz ay balin bimariye baş koydu yatdı
meger can guşine ırmiş niday ircii anm
ki teslim ile ruhun kıldı azm-i alem-i ukba
acınmazmı yanılmazmı eager pür hun olmazmı

(*) — Baki rahmet.

ecel bâdi ile pezmürde oldu ol gül-ü ra'na
anın ruh-u latifin şad idüb cennetde hemâre
Tebar-ü zevcine sabr-ü cemil itsün Huda i'ta
mezar taşına Feyzi yazılsun böyle tarihi
Nefise hanıma cinan-ı adni eyleye me'va

Edirnekapi dışında Şehitlik kabristanında Hatif mahlaşlı ve kitabenin altındaki tarihten anladığımıza göre Abdülmecit devrinde yaşamış bir Şairin kuvvetli bir ifade ile yazılmış bir kitabesine rast geldik :

Elaman hayf dirîğ elmeded eyvah eyvah
beyt-i şeyh Sa'di efendiyi felek itdi heder
şeb-i mevludde vaz' eyleriken hamlini ah
göçdi kurtulmadı ol duhter-i pakize güher
hırkai pâk-i Nebi hurmetine ruz-ü ceza
şüheda içre ide dergehi Bariye güzer
görmemekçün bu dem-i matemî allah allah
gitdi ta'kıyb ile bir birini maderle peder
çemen ömrünü soldurdu esüb bad-ı semum
onsekiz yaşına girmişdi henüz ol gülder
çare ne Nuh gibi bin yıl yaşasa kişi ne
Keştii cismin tufan-ı ecel gark eyler
yazdı Hatif taşına muaccem ile tam tarih
Mevhibe hanıma cennat-ı naim oldu makar

Yine Edirnekapi dışında Şehitlik kabristanında sülâle-i tahire için ayrılan muhtelif yerlerden getirilip temiz ve muntazam bir hazine haline getirilmiş yerde hicrî onüçüncü asrın meşhur Şairlerinden Sünbül zade Vehbi'nin kabir taşını bulduk. Kitabesini yine aynı asrın hiciv Şairlerinden Sürûrî yazmış :

Meraşiyülasıl sünbülzade kim kılmışidi Hak
zatını sebzi suhande zinet-i eşkûfedar
şî'r-ü inşası müselleme farisidan idi kim
oldu İran ilçisi tutdu tarıykı hâcegân
avdet itdikde yine rüç'at kılub kadıylige
oldu serlevha yemin-i sadr-ı rume ba'd ezan

altı sene zabt idüb te'bid de kıldı karar
beş sene sâhib firaş oldu o pir-i nâtuvar
gamkisar idi Sürurî ki her tarihde
cennet olsun ruhine Vehbi efendinin mekân

NOT : Arapça, Acemce kelimeler karıştırılarak Osmanlı harfleriyle yazılan, aynı zamanda taşçılar yahud yazanlar taraflarından eksik harf bırakılan mezar kitabelerini Türk harflerine çevirirken bazılarını asıllarında yazıldığı gibi gösterdik.

Okunurken bu nokta hatırlanınca eski ağıdalı telaffuz kendiliğinden meydana çıkar.

Karaman muhitinin hayvanlara ait Ata sözleri

Derleyen
Karaman Halkevi Reisi
Öğretmen

A. Şükrü Çiloğlu

Deveye ait :

- 1 — Yok devenin pabucu.
- 2 — Deveyi yardan uçuran bir tutam ottur.
- 3 — Devenin üstünde kuduz dalarımı dalar.
- 4 — Devede kulak.
- 5 — Deve büyük ot yer, Şahin küçük et yer.
- 6 — Denksiz deve kuyruğu hop demeden sallanır.
- 7 — Deveye sormuşlar : Sanatın ne ? Terzilik. Elin ayacağından da belli ya.
- 8 — Deveye sormuşlar : Boynun niçin iğri ? Demiş : nerem doğru ki ?...
- 9 — Deveye bir cilve yap demişler; dokuz dükkân yıkmış ?
- 10 — Deve gitmiş kulağını arama.
- 11 — Deveye diken lâzımsa boynunu uzatsın.

Karıncaya ait :

- 1 — Karınca kaderince.
- 2 — Karıncadan ibret al, kışı yazdan hazırlar.

Maymuna ait :

- 1 — Maymun gözünü açtı.
- 2 — Maymun iştahlı (iştihali)

Yılana ait :

- 1 — El elile yılan tut, onu da yılan tut.
- 2 — Tatlı söz yılanı deliğinden çıkarır.
- 3 — Bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın.
- 4 — Denize düşen yılana sarılır.

- 5 — Uyur yılanın kuyruğuna basma.
- 6 — Kuduran yılan deliğinden çıkmaz.

Keçi ve koyuna ait :

- 1 — Martta sıçan sigmezse, Nisanda yağar, Mayıssta dinmezse ekinim saz, koyunum yoz, gelinim kız olur.
- 2 — Her koyun kendi bacağından asılır.
- 3 — Karamanın koyunu sonra çıkar oyunu.
- 4 — Sürüden ayrılan koymu kurt yer.
- 5 — Eceli gelen keçi çabanın ekmeğini yer.
- 6 — Bir koyundan iki post çıkmaz.
- 7 — Koyunun olmadığı yerde keçiye abdurrahman çelebi derler.
- 8 — Erkek koyun eti tilde gerek.
- 9 — Koça boynuz yük değil.
- 10 — Sürünün başını teke çeker.

Kuşlara ve uçucu kayvanlara ait :

- 1 — Garip kuşun yuvasını Allah yapar.
- 2 — Karga ile konuşan leşe, bülbülle konuşan güle konar.
- 3 — Dut yemiş bülbül gibi susma.
- 4 — Bülbülün çektiği dil belâsı.
- 5 — Arpacı kumrusu gibi düşünür.
- 6 — Sinek bekmezciyi tanır.
- 7 — Arı bal alacağı çiçeği bilir.
- 8 — Bir pire için yorgan yakar.
- 9 — Bülbülü an kafesi eline al.
- 10 — Yuvayı dişi kuş yapar.
- 11 — Karga leşe, devlet başa konar.
- 12 — Leyleğin ömrü laklakla geçer.
- 13 — Kuş alyıyla uçar.
- 14 — Sinek mermerden ne alır ?
- 15 — Karı sırrı arı sırrı.
- 16 — Alacağına şahin vereceğine karga.
- 17 — Anlayana sivri sinek saz, anlamıya davul zurna az.
- 18 — Yavru kuşun gagası büyük olur.
- 19 — Leylek senin neden komşun ? Yazın gelir, kışın gider.
- 20 — Bülbüle altın kafes zindandır.
- 21 — Serçeye çabık beredir.
- 22 — Balsız kovanda arı durmaz.
- 23 — Besle kargayı oysun gözünü.
- 24 — Serçeden korkan darı ekmez.

- 25 — Sinek pis değil amma mide bulandırır.
26 — Kılavuzu karga olanın başı dertten kurtulmaz.
27 — Kuş uçmaz, kervan geçmez.

Muhtelif hayvanlara ait :

- 1 — Tavşana kaç, taziya tut.
2 — Tavşan yürekli olma.
3 — Armudun iyisini dağdaki ayı yer.
4 — Arslan yatağından belli olur.
5 — Tavşan dağa küsmüş dağın haberi olmamış.
6 — Dağdaki tavşan evde tencere hazırlar.
7 — Öküz altında buzağı arama.
8 — Öküz öldü, ortaklık ayrıldı.
9 — Çalı döğülür tavşan çıksın diye.
10 — Aymın düşüncesi ahlât üzerinedir.
11 — Zemheri zürafası (zürafesi)
12 — Tavşanı yatağında bastıralım.
13 — Yerli tavşanı yerli tazi ahr.
14 — Sopa yemiş çakal gibi bağırma.

Bugün çıkmakta olan Halkevleri Dergilerinin İstesi

DERGİNİN ADI	ÇIKARAN HALKEVİ
Taşpınar	Gaziantep
Çorumlu	Çorum
Doğuş	Kars
Erciyeş	Kayseri
Fikirler	İzmir
Gediz	Manisa
Görüşler	Adana
Halkevi	Eskişehir
İnanç	Denizli
İnan	Trabzon
Karacadağ	Diyarbakır
Karaelmas	Zonguldak
Kaynak	Balıkesir
Konya	Konya
Ondokuz Mayıs	Samsun
Taşpınar	Afyon
Türk Akdeniz	Antalya
Ün	Isparta
Uludağ	Bursa
Yeni Türk	Eminönü
Halk bilgisi haberleri	Eminönü

51 inci sayıda tertip hataları

Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
55	10	hülzar	gülzar
«	12	Ay	Ah
«	23	fena	feda
«	26	malamata	malûmata
56	24	Mavla	Mevlâ
58	1	cihanda	cinanda
«	2	Lihsan	İhsan
«	9	Şevka	Şekvâ

Fiatı [50] kuruş

Satış Yeri : Konya'da YENİ KİTAP EVİ.

İmtiyaz Sahibi: M. Mes'ud Koman - Kütüphane Müdürü.
Mes'ul Müdürü: Hulki Karagülle - Avukat.

YENİ KİTAP BASİMEVİ
K O N Y A